

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: ...

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ І.М. Савицька

«__» _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
педагогіки

_____ Р.В. Сопівник

«__» _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: «ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма: «Педагогіка вищої школи»
Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми _____ к.п.н. **Лідія ЧЕРЕДНИК**

Керівник магістерської роботи _____ к.п.н. **Леся МАЦЕНКО**

Виконав: _____ **Тетяна ГОЛШЕВСЬКА**

КИЇВ-2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент _____ Р.В. Сопівник

«24» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ
студентки **Тетяни Голішевської**

1. Тема магістерської роботи: «Формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти». Затверджена наказом ректора НУБіП України від

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 01.11.2024 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Конкретизувати зміст понять «формування професійної культури», «майбутні викладачі закладу вищої освіти»; уточнити їх сутність та характеристики.

2. Дати характеристику процесу формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

3. Розглянути сучасні освітні вимоги до професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

4. Дослідити процес формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти на прикладі студентів НУБіП України (спеціальність 011 «Педагогіка вищої школи»).

5. Розробити методичні рекомендації щодо формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти та апробувати їх у рамках проведення дослідно-експериментальної роботи.

Дата видачі завдання: 24.09.2023 р.

Керівник магістерської роботи _____ Л.Маценко

Завдання прийняв до виконання _____ Т.Голішевська

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 100 с., 17 таблиць, 9 рисунків, використаних джерел - 77 найменування, 1 додаток. Основний текст роботи викладено на 89 сторінках.

Метою роботи є розробка і обґрунтування педагогічних умов та методів, спрямованих на ефективне формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови, методи та засоби формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичні та емпіричні.

У першій частині нашого дослідження ми провели обговорення наукових праць, що стосуються процесу формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти, з використанням наукових джерел у галузі педагогіки, психології та філософії. Наша основна мета полягала в ідентифікації різноманітних підходів та точок зору на цю проблему, представлену в академічному співтоваристві.

У нашому дослідженні, був присутній фактор, спрямований на збір емпіричних даних, за для досягнення якого нами було використано різноманітні методи, такі як емпіричне дослідження, опитування, тестування та проведення педагогічних експериментів. Ці підходи дозволили нам провести оцінку рівня розвитку професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти та отримати конкретні дані про ступінь розвиненості цієї характеристики.

З позиції статистичного аналізу наша дослідницька робота була спрямована на впровадження результатів аналізу в освітній процес. У рамках цього етапу роботи ми провели оцінку якісних та кількісних показників

досліджуваних якостей та застосували методи математичної статистики для перевірки достовірності виявлених закономірностей та отриманих результатів.

Такий підхід дозволяє нам провести всебічне дослідження проблеми, пов'язаної з формуванням професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Ми об'єднали теоретичний аналіз та емпіричні підтвердження з використанням статистичних методів, щоб отримати надійні та об'єктивні результати дослідження.

У першому розділі нашого дослідження ми виділили наступні аспекти: ми досліджували теоретичні питання розвитку професійної культури з дидактичного, філософського, соціального та психологічного погляду, зокрема, аналізували дидактичні принципи розвитку професійної культури, з'ясовували сутність та значення цього феномену, докладно розкрили зміст терміну «професійна культура», провели класифікацію професійних якостей майбутніх викладачів та надали їхні характеристики.

В другому розділі ми зосередилися на чинниках розвитку професійної культури майбутніх викладачів, їхньої мотивації до саморозвитку професійної культури, описали процес проведення дослідження вихідного рівня сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти. Також нами було надано практичні рекомендації щодо сприяння розвитку професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти під час освітнього процесу та був розроблений тренінг з розвитку професійної культури, який буде корисний у практичному аспекті формування даних якостей.

У третьому розділі ми зосередилися.....

У висновках ми підвели підсумки наших досліджень щодо теоретичного та емпіричного з'ясування сутності проблеми формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти. Ми також відобразили основні положення, які були представлені в усіх попередніх розділах нашої

кваліфікаційної роботи. Ми розширили теоретичний зміст понять, що були об'єктом нашого дослідження, і фокусувалися на важливості розвитку професійної культури у студентів педагогічних спеціальностей закладу вищої освіти. Крім того, ми провели аналіз результатів нашого експериментального дослідження та розробили практичні методичні рекомендації з формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Ключові слова: формування професійної культури, майбутні викладачі, студенти педагогічних спеціальностей, заклади вищої освіти, освітній процес, тренінг.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ.....	11
1.1. Визначення терміну «професійна культура майбутніх викладачів» та її компонентів.....	11
1.2. Структурно-функціональний аналіз професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти.....	23
1.3. Методологічні основи розвитку професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти.....	32
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	48
2.1. Рівні, критерії та показники сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти	48
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	63
Висновки до другого розділу.....	78
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ.....	.....
3.1. Рекомендації щодо формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти.....	68
3.2. Роль наставництва та педагогічної практики у формуванні професійної культури викладачів.....	.....
Висновки до третього розділу.....	.....
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти є однією з ключових умов успішної підготовки висококваліфікованих фахівців у освітній галузі. Сучасне суспільство ставить перед викладачами нові вимоги, що стосуються не лише глибоких знань з предмету, а й розвитку особистісних якостей, етичних принципів і професійної культури, які відіграють важливу роль у процесі навчання та виховання студентів.

Актуальність даної теми зумовлена кількома важливими факторами. По-перше, це динамічні соціально-економічні зміни, у контексті яких відбуваються і зміни на ринку праці; глобалізація та технологічний розвиток, який вимагає від фігури викладача не тільки професійні знання, але й високий рівень особистісної культури, яка включає знання та дотримання етичних стандартів, високо розвинуті комунікативні навички, сформована здатність до критичного мислення і адаптації до нових умов.

По-друге, відстежуються у освітній сфері підвищення вимог до якості освіти: вища освіта має готувати фахівців, здатних ефективно працювати в умовах змін. Професійна культура викладача є основою для формування в студентів відповідальності, самостійності, активної життєвої позиції, що є необхідними якостями для сучасного світу.

Етичний аспект педагогічної діяльності полягає в тому, що викладач є не лише носієм знань, але й моральним зразком для студентів. Формування професійної культури допомагає майбутнім викладачам усвідомити свою роль у вихованні нового покоління, розуміти значення етики, професійної честі та відповідальності у своїй діяльності.

Сучасна освіта вимагає інтеграції новітніх технологій, інноваційних методик навчання та виховання, що вимагає від викладачів постійного розвитку своєї професійної культури. Це включає вміння працювати в команді, створювати креативне освітнє середовище, ефективно спілкуватися

з колегами, студентами та громадою та таким чином зумовлює необхідність інноваційних підходів у викладанні.

З огляду на зростаючу культурну, соціальну та індивідуальну різноманітність студентської аудиторії, важливо, щоб викладачі мали культуру поваги до інших поглядів, толерантність та вміння працювати в інклюзивному освітньому середовищі.

Отже, можемо підсумувати, що актуальність зазначеної теми є достатньо вагомою, оскільки формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти сприятиме:

1. Підвищення якості освітнього процесу.

Викладачі, які мають розвинену професійну культуру, здатні забезпечити більш високий рівень навчання та виховання студентів, створити мотивуюче і підтримуюче освітнє середовище, що сприяє всебічному розвитку студентів.

2. Формування позитивного іміджу професії викладача.

Розвинена професійна культура викладачів сприяє підвищенню престижу професії, що є важливим для залучення талановитої молоді до педагогічної діяльності.

3. Сприяння професійному розвитку викладачів.

Професійна культура є основою для постійного саморозвитку та самоосвіти викладачів, що дозволяє їм залишатися актуальними та затребуваними у своїй професії, інтегрувати нові знання та методики у свою діяльність.

4. Вплив на суспільство через освіту та виховання.

Викладачі впливають на формування суспільних цінностей, світогляду та поведінки молоді, що робить професійну культуру викладачів важливим чинником суспільного розвитку.

Таким чином, формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти є не лише актуальним завданням сучасної педагогіки, але й необхідною умовою для забезпечення якості освіти,

розвитку інноваційного потенціалу та підтримки сталого розвитку суспільства в цілому.

Метою роботи є розробка і обґрунтування педагогічних умов та методів, спрямованих на ефективне професійної культури у студентів, що здобувають педагогічні спеціальності в університетах наук про життя.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей в університетах наук про життя.

Предмет дослідження – педагогічні умови, методи та засоби формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти під час їх професійної підготовки.

Завдання:

1. Вивчити основні засади формування професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти.
2. Встановити взаємозв'язок формування професійної культури з іншими особистісними та професійними якостями майбутніх викладачів.
3. Виявити закономірності впливу професійної підготовки на рівень сформованості професійної культури у студентів педагогічних спеціальностей.
4. Проаналізувати сучасні підходи до формування професійної культури у викладачів і можливості їх застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Нами були використані *теоретичні* та *емпіричні* методи дослідження (теоретико-методологічний аналіз, спостереження, анкетування, методи математичної статистики).

Теоретична цінність та прикладна значущість отриманих результатів. Теоретична цінність даного дослідження полягає у можливості ширше дослідити та проаналізувати явище професійної культури в системі освіти закладів вищої освіти. Прикладна значущість полягає у розробці рекомендацій для покращення процесу формування професійної культури у

студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, підрозділів до них, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 100 сторінок, 17 таблиць, 9 рисунків, використаних джерел - 77 найменувань, 1 додаток. Основний текст роботи викладено на 89 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

1.1. Визначення терміну «професійна культура майбутніх викладачів» та її компонентів

Одним із ключових завдань, зазначених у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для розвитку професійної культури педагогів. Зміщення акценту з передачі знань на особистісний розвиток здобувача освіти, включаючи його духовний та моральний потенціал, потребу в підготовці педагогів, здатних створювати середовище для саморозвитку та самореалізації особистості в різних типах освітніх закладів. Педагогічні заклади вищої освіти відіграють ключову роль не лише у професійному, але й у емоційно-моральному формуванні майбутніх педагогів. Це є фактором успішної модернізації всієї системи освіти на сучасному етапі.

У зв'язку з цим формування професійної культури майбутніх педагогів стає єдиним з ключових тем сучасної педагогічної науки. Наукові дослідження в цій сфері привертають значну увагу вчених, що відбулося відображення в роботах таких авторів, як В.Г. Кремень, В.А. Ткаченко, І.А. Зязюн, В.О. Кудін, Ю.І. Палюха, В.Ю. Вілков, О.І. Салтовський, Б.А. Гаєвський, О.Г. Романовський та інші. Паралельно з цим дослідники звертаються до таких понять, як корпоративна та організаційна культура, які нещодавно стали актуальними. Ці досягнення стали можливими за допомогою використання історико-педагогічної спадщини, зокрема ідей класиків педагогіки, таких як Й.Г. Песталоцці, Ф.В.А. Дістервег, В.О. Сухомлинського, які висвітлювали питання загальної та педагогічної культури освітян.

Проблема розвитку професійної культури майбутніх педагогів також розглядається в роботах О.В. Абдуліної, Т. Іванової, Л. Кузьміної, В. Сластьоніна, В. Огнев'юка та інших науковців. Аналіз педагогічних джерел показує, що науковці досліджують різні аспекти цього феномену: методологічний, морально-естетичний, соціально-психологічний, комунікативний, технологічний, інформаційний, духовний, фізичний та екологічний.

Довідники подають визначення поняття «культура» як рівень освіти та вихованості особи, а також як її ступінь опанування знаннями або навичками в певній галузі. Професійна культура особистості включає в себе наявність професійних знань, компетентність у своїй сфері, а також розвиток значущих для професійної діяльності якостей.

У зарубіжній педагогіці питання професійної культури досліджувалися такими науковцями, як Л.І. Бейєр, К.Д. Борич, Р. Брунер, Дж.А. Пагано, Л. Труубридж, В. Файнберг, В. Цифройнд та інші. Вони вважають, що основними компонентами професійної культури педагога є вміння ставити цілі та планувати свою роботу, враховувати і цьому плануванні особливості дітей, віру у їх можливості, високий рівень комунікаційних здібностей, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення тощо.

Саморозвиток культури можна пояснити через концепцію М. С. Кагана, який вважав діяльність людини основним елементом цього процесу. Ключовою особливістю людської діяльності, важливою для розуміння культури, є те, що людина спочатку ставить собі мету, а потім робить дії для її досягнення. У процесі пізнання навколишнього світу та самої себе люди створюють артефакти (результати людської діяльності), в яких ідеї матеріалізуються в конкретних речах чи явищах, після чого відбувається їхнє переосмислення новими поколіннями, які частково переймають досвід попередників. Це перетворює людину на співучасника творчого процесу культури. Л. Хомич підкреслює, що культура фахівця – це його здатність до

вдосконалення своїх творчих здібностей у вирішенні нестандартних завдань та виконанні професійних обов'язків [75, с. 121].

Досить часто науковці плутають поняття "педагогічна культура" та "професійна культура". За думкою Т. Іванової, поняття "педагогічна культура" є ширшим за професійну культуру. Педагогічна культура повинна бути притаманна не лише педагогам, але й фахівцям інших галузей: «Педагогічна культура – це синтез духовного та професійного в людині, і саме вона дозволяє передавати, прищеплювати та формувати ці якості у представників будь-якої професії». Педагогічну культуру вона поділяє на культуру діяльності та культуру особистості.

Педагогічна культура діяльності охоплює не тільки роботу педагога, але й систему цінностей, зокрема формування громадянської та особистісної позиції, вивчення та відтворення кращих зразків людської діяльності та культурно-історичних цінностей. Педагогічна культура особистості включає сукупність особистісних характеристик, таких як гуманістична спрямованість, творче педагогічне мислення, здатність до інноваційної діяльності тощо.

Термін «професійна культура» вперше було введено як «спроможність творчої самореалізації викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, що спрямовані на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій».

Професійна культура майбутніх учителів, за В. Сластьоніним, Є. Шияновим, розглядається як ступінь володіння особистістю методів розв'язання професійних завдань і є важливою складовою загальної культури педагога, яка проявляється у професійних якостях і особливостях педагогічної діяльності.

Одним із ключових показників якості майбутнього спеціаліста є професіоналізм. Високий рівень професіоналізму та якість професійної кваліфікації ставиться насамперед культурної діяльності, яка виступає об'єднуючою і основоположною характеристикою особистості. Важливо,

щоб професіоналізм поєднувався з духовним розвитком особистості, а знання та навички – з високим рівнем культури.

Н. Сегеда в своїй статті підкреслює, що «професійне зростання є процесом взаємообміну та злиття змісту індивідуального та культурного аспектів професійно-педагогічної діяльності, що супроводжує специфічну організованість особистості педагога та освітньо-розвивального середовища, де він реалізує власне професійне звернення, спрямоване на оновлення його професійно – педагогічних якостей і педагогічної реальності. На цій основі формується авторська педагогічна система, яка актуальна як для самого педагога, так і для інших. Справжній суб'єкт професійного зростання характеризується вільним вибором та саморозвитком професійно-педагогічних якостей, що відбувається поза прагматичними потребами і є феноменом діяльності, спрямованої на перетворення творчого потенціалу особистості в індивідуально-професійний ресурс викладача. Ця особлива самотворчість у професійній діяльності не є вродженою індивідуальною рисою, тому важливо дослідити джерела цієї неадаптивної активності, яка спрямована на самозміну через педагогічну професію і має акмеологічну природу» [70, с. 193].

Для успішного виконання професійних завдань майбутнім викладачам закладів вищої освіти необхідно розвивати систему гнучких знань, умінь, навичок, а також професійне мислення. З важливих напрямів є підвищення рівня професійної культури, що забезпечує допомогу студентам у розумінні сутності обраної професії, її вимогам, цілям, змісту та функціям професійної діяльності, а також можливих індивідуальних стратегій виконання професійних обов'язків, специфіки професійної майстерності та способів її освоєння, і творчої адаптації до професійної діяльності [4].

Високий рівень професійної культури характеризується здатністю ефективно вирішувати професійні завдання, що негативно про розвиток професійного мислення та свідомості. Дослідження сутності та змісту

професійної культури фахівця є класом як з наукової, теоретичної, так і з практичної точки зору.

У роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників часто розмежовуються випускники закладів вищої освіти: спеціалісти, які володіють знаннями, уміннями та навичками своєї справи, і професіонали, які окрім цього, мають цінності, ідеали та цілеспрямовану професійну культуру [3].

С. Сисоєва справедливо зауважує, що сучасні тенденції вимагають від майбутніх викладачів значного збільшення обсягів деяких знань, тоді як тривалість професійної підготовки залишається. Вирішення цієї ефективності сприяє підвищенню ефективності організації навчального процесу в закладах професійної освіти [61].

І. Бех підкреслює значущість володіння професією для кожної людини, відзначаючи, що професійна діяльність є одним із головних шляхів до життєвого самовизначення [29].

Деякі дослідники вбачають професійну культуру як сукупність соціальних якостей, що впливають на рівень трудової та професійної діяльності. Саме через професійну діяльність майбутні викладачі можуть максимально розвинути свої знання, вміння, навички та здатності.

Е. Клементьев шукає професійну культуру як процес формування цільної особистісної культури майбутнього фахівця, ключовими критеріями якого є світогляд та методологічне мислення. Професійна культура — це одна з основних духовних якостей особистості, яка виражається у здатності залишатися задоволеною в роботі. Н. Крилова, зі свого боку, вважає професійну культуру результатом якісного розвитку знань, інтересів, переконань, здібностей, соціальних почуттів, а також норму діяльності та поведінки.

Аналізуючи публікації вітчизняних та зарубіжних науковців, можна виокремити такі складові професійної культури:

- розвиток наукового світогляду;
- освоєння складних методів роботи з різною інформацією;

- удосконалення і професіоналізація мислення;
- формування певної структури характеру;
- становлення індивідуального стилю роботи;
- оптимізація особистої системи життєвих і професійних цінностей;
- застосування творчого підходу до розв'язання пізнавальних і практичних завдань;
- формування стійкої професійної позиції [8].

Особливості професійної культури застосовуються специфікою діяльності та широким спектром функцій, які забезпечуються. Ми погоджуємося з висновками В. Гриньової, що ефективність будь-якого процесу залежить від урахування специфіки діяльності об'єкта та характеристики взаємодії суб'єкта. Це дає підстави розглядати культуру педагога і фахівців інших галузей як професійну культуру, що включає всі основні якісні характеристики духовної культури [40].

Глибока перебудова системи української освіти вимагає до комплексної підготовки фахівців переходу нової формації, орієнтованої на суб'єктно-суб'єктні відносини, які активно залучають студентів до їх професійного становлення з акцентом на розвиток творчої активності. У зв'язку з цим професійна підготовка у вищих навчальних закладах потребує переосмислення педагогічного процесу через впровадження нових педагогічних підходів, освітніх технологій та оновлення змісту підготовки сучасного викладача, здатного самостійно вирішувати складні професійні завдання.

Сучасні заклади вищої освіти стикаються із завданням: підготовкою компетентних, адаптивних і конкурентоспроможних фахівців, здатних до продуктивної професійної діяльності та швидкого реагування на науково-технічний прогрес. такі спеціалісти повинні володіти сучасними технологіями у своїй сфері і вміти ефективно використовувати отримані знання для вирішення професійних завдань. Однак на практиці фахівці з вищою освітою часто не відповідають цим вимогам, після традиційного

підходу до їх підготовки, що робить акцент на формуванні знань, умінь і навичок у конкретній предметній області, все більше відстає від актуальних запитів суспільства.

Вища освіта повинна зосереджуватися не тільки на навчальних дисциплінах, але й на способах мислення і діяльності. Важливо не тільки випускати фахівців з високим рівнем підготовки, а й залучати їх до розробки нових технологій та адаптації до умов конкретного виробництва, що забезпечує їх здатність прийняти нові рішення вже під час навчання.

Аналізуючи взаємозв'язок між професійною діяльністю і культурою майбутнього викладача вищого навчального закладу, слід зазначити, що будь-яка діяльність і її результати можна вважати показником певного рівня культури. Високий рівень професійної культури збільшується тим, що діяльність не лише забезпечує суспільно корисні результати, але й розвиток і вдосконалення особистості викладача як учасника суспільних продуктивних сил. Основною метою культурного розвитку викладача є реалізація його творчих можливостей і досягнення високого рівня професіоналізму. Професіоналізм розглядається як комплекс психофізіологічних, психічних і особистісних змін, які відбуваються в процесі оволодіння і тривалого виконання професійної діяльності, що забезпечує ефективніше вирішення складних завдань у конкретних умовах.

Рівень розвитку професійної культури характеризується наступними показниками:

- спрямованість і стійкість соціально значущих мотивів діяльності викладача (потреби, інтереси, цінності, погляди);
- відповідність психофізичних властивостей викладача (здатності, потенціалу), які забезпечують ефективність його професійної діяльності;
- рівень розвитку психічних процесів особистості викладача (мислення, пам'ять, емоції, почуття, воля);

- глибина і повністю засвоєна психолого-педагогічних та спеціальних знань, умінь і навичок, а також досвід, набутих під час педагогічної практики;
- соціальна активність викладача.

Професійна культура, з огляду на діалектичний характер людської діяльності розглядається як рівень володіння професією, що є соціально-культурним явищем з комплексною структурою, що включає предмети, інструменти для вирішення професійних завдань та результатів професійної діяльності.

Професійна діяльність як складна і динамічна система має свою специфічну структуру, що включає кілька елементів: гностичний, конструктивний, організаційний і комунікативний.

В. Мілерян виділяє чотири основні компоненти моделі професійної підготовки (табл.1.1) [60].

Таблиця 1.1.

Основні компоненти моделі професійної підготовки за В. Мілерян

Компонент	Характеристика
Формування системи розвинених, гнучких професійних знань, умінь, навичок і мислення	Забезпечують успішне розв'язання нестандартних нових професійних завдань
Здатність самостійно вчитися, набувати професійних знань, навичок, умінь, оволодівати новими технологіями, удосконалювати кваліфікацію.	Вдосконалення освітнього процесу у закладі вищої освіти
Гуманізація та гуманітаризація освіти	Створення умов для розвитку системи професійних рис особистості, що визначаються вимогами майбутньої професійної діяльності, а також системи

	психологічних знань, навичок і вмінь щодо ефективного розв'язання проблем співіснування, співпраці та спілкування.
Система професійних знань, умінь та навичок	Вимоги до професійної діяльності викладача, функцій і обов'язків
Професійна готовність спеціаліста на: <ul style="list-style-type: none"> - професійну діяльність; - науково-методична готовність; - практична готовність; - психофізична готовність; - фізична готовність тощо. 	Сформованість певного ступеня спрямованості на професійну діяльність; володіння повним обсягом суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, необхідних для професійної діяльності; наявністю сформованих на очікуваному рівні професійних умінь і навичок; наявністю необхідних передумов для професійної діяльності й оволодіння певною спеціальністю, сформованістю професійних якостей особистості; відповідністю стану здоров'я та фізичного розвитку до вимог професійної діяльності і професійної працездатності.

З нашої точки зору успішне забезпечення професійної мотивації студентів також багато в чому залежить від викладачів у закладах вищої освіти. Тому ми пропонуємо наступний підхід до підготовки майбутніх викладачів: включення в навчальний процес інформації, що сприяє особистісному розвитку студента як професіонала; оновлення і збагачення навчального матеріалу; надання студентам можливостей для прояву творчих здібностей;

активні і творчі підходи викладачів до навчання, їх інтереси до науки, компетентність і авторитет; регулярна діагностика реальних мотивів навчання студентів; стимулювання самоосвіти та підтримка інтересу до професійної діяльності.

Розвиток професійної культури неможливий без стимулювання творчого потенціалу майбутніх викладачів. Для цього пропонуємо наступні методи: аналіз наукової інформації для логічного осмислення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків; дотримання принципів наукової організації навчання і розумової діяльності; розвиток самостійності, критичного мислення і здатності приймати нові ідеї.

Можна застосувати також ключові етапи творчого процесу, які є напрямками для формування професійних якостей майбутніх фахівців: усвідомлення проблем і потреб в її вирішенні; аналіз ситуації і осмислення проблеми; формування гіпотези і пошук рішень; розробка плану вирішення проблеми; генерування ідей для ефективного рішення; практична реалізація цієї ідеї.

Задля розвитку професійної культури важливо здобувати пізнавальну компетентність, яка проявляється в умінні роботи з текстами, інтерпретації дослідних матеріалів, оцінці альтернативних поглядів та формулюванні гіпотез.

Успішність студентів у закладі вищої освіти залежить не тільки від організації освітнього процесу, але й від психологічних аспектів навчальної діяльності. Недостатня увага до цих аспектів може призвести до проблем, таких як недооцінка теоретичних знань, появи розвинених навичок мислення, і вузьке прагматичне спрямування на досягнення короткострокових цілей.

Щоб покращити успішність студентів, слід зосередитися на таких підходах: перетворення процесу отримання знань у самостійну пізнавальну діяльність студентів із регулярним контролем та оцінкою результатів; виховання культури грамотного мислення як основи творчості; врахування

нових досягнень і критичне оцінювання власних можливостей для розширення потенціалу.

Отже, вирішення професійних завдань можна зреалізувати за умови підвищення рівня професійної культури спеціаліста шляхом формування спеціальних, психолого-педагогічних знань і вмінь майбутнього фахівця, моделювання реальних професійних відносин у період навчання студента у закладі вищої освіти і включення його у міжособистісні стосунки як повноцінного суб'єкта.

Надзвичайно важливо, щоб майбутні викладачі закладів вищої освіти усвідомлювали, що самостійна робота є критично важливою для завершення формування сучасного інформаційно-компетентного спеціаліста. Лише знання, що залишаються результатом власної діяльності, можуть бути справжнім надбанням особистості.

Професійна культура майбутніх викладачів — це сукупність особистісних і професійних якостей, знань, умінь та навичок, які визначають ефективність та етичність їхньої діяльності в освітній сфері. Вона охоплює всі аспекти викладацької діяльності: педагогічну майстерність, етичні норми, методичну компетентність, науково-дослідницькі здібності, комунікативні навички та особистісний розвиток. Формування професійної культури є важливим етапом підготовки майбутніх викладачів і впливає на якість освіти, яку вони надаватимуть.

Компоненти професійної культури майбутніх викладачів:

- ❖ Ціннісно-мотиваційний компонент: включає професійні цінності, ідеали, інтереси та мотивацію до педагогічної діяльності.

Формує особистісну зацікавленість у викладанні, прагнення до самовдосконалення, розвитку своїх учнів і створення сприятливого навчального середовища.

- ❖ Пізнавально-когнітивний компонент: охоплює знання у галузі педагогіки, психології, методики викладання, а також знання з фахових дисциплін.

Визначає здатність викладача до ефективного засвоєння, інтерпретації та використання наукової інформації у професійній діяльності.

- ❖ Комуникативний компонент: включає навички міжособистісної взаємодії, вміння налагоджувати контакт з учнями, колегами та батьками.

Розвиває здатність до конструктивного спілкування, активного слухання, емпатії та вирішення конфліктів.

- ❖ Діяльнісно-практичний компонент: пов'язаний з практичними вміннями та навичками, необхідними для проведення навчально-виховного процесу.

Включає методичну підготовку, володіння сучасними технологіями навчання, а також вміння організовувати навчальну діяльність учнів.

- ❖ Емоційно-вольовий компонент: спрямований на розвиток емоційної стійкості, самоконтролю, здатності до подолання труднощів і стресових ситуацій у професійній діяльності.

Допомагає викладачу зберігати спокій, об'єктивність та педагогічний такт у роботі з учнями.

- ❖ Етико-правовий компонент: включає знання етичних норм і принципів професійної діяльності, а також правових аспектів, що регулюють освітній процес.

Формує відповідальне ставлення до роботи, повагу до прав учнів та колег, а також дотримання професійної етики.

- ❖ Рефлексивний компонент: охоплює здатність до самопізнання, самоаналізу та самокритики.

Включає вміння об'єктивно оцінювати свою професійну діяльність, виявляти сильні та слабкі сторони і вчасно коригувати власні дії.

Загалом, професійна культура майбутніх викладачів є багатокомпонентним феноменом, який впливає на якість навчального процесу та ефективність педагогічної діяльності. Її формування потребує

систематичної роботи над розвитком особистісних якостей, професійних знань і вмінь, а також постійного самовдосконалення.

Таким чином, ефективне виконання професійних завдань можливо через підвищення рівня професійної культури спеціаліста. Це досягається шляхом формування спеціальних психолого-педагогічних знань і навичок у майбутнього фахівця, моделювання реальних професійних відносин під час навчання в університеті та інтеграції студента в міжособистісні стосунки як активного учасника.

1.2. Структурно-функціональний аналіз професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти

Педагогічна культура майбутніх викладачів закладів вищої освіти є ключовим компонентом їхньої професійної підготовки. Вона охоплює не тільки знання, навички та вміння, але й ціннісні орієнтації, установки та професійні етично-моральні якості. Структурно-функціональний аналіз педагогічної культури дозволяє розглянути її як складний багаторівневий феномен, що має свою структуру та виконує певні функції у професійній діяльності викладачів.

Структура педагогічної культури складається з декількох компонентів, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності майбутнього викладача (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Компоненти структури професійної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти

Компонет	Значення
Когнітивний компонент	Знання про педагогічні концепції, методи викладання, психологічні аспекти навчання, а також знання нормативно-правових документів,

	що регулюють діяльність закладів вищої освіти;
Ціннісно-мотиваційний компонент	Ціннісні орієнтації, установки, мотивацію до педагогічної діяльності та етично-моральні якості. Формує внутрішнє ставлення викладача до своєї професії, до студентів і колег;
Комунікативний компонент	Вміння ефективно спілкуватися з різними суб'єктами освітнього процесу, зокрема, з колегами, студентами, адміністрацією. Розвинені комунікативні вміння сприяють створенню сприятливого освітнього середовища.
Діяльнісний компонент	Практичні вміння і навички, необхідні для організації та проведення навчального процесу, зокрема, методи викладання, вміння планувати та реалізовувати навчальні програми, оцінювати результати навчання;
Рефлексивний компонент	Здатність до самоаналізу, самоконтролю та саморегуляції, що сприяє постійному професійному зростанню та вдосконаленню;

Схематично структурну складову професійної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти нами наведено на рис. 1.1.

Рис.1.1. Структурні компоненти професійної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти

Функції професійної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти реалізують низку важливих функцій, які сприяють ефективності професійної діяльності викладача, зокрема це:

- ❖ інформативна функція, яка забезпечує викладача необхідною інформацією про педагогічну діяльність, нові методи та підходи до викладання;
- ❖ регулятивна функція, що допомагає регулювати поведінку викладача у відповідності з етичними нормами та професійними стандартами;
- ❖ комунікативна функція: сприяє налагодженню ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу;
- ❖ оцінювальна функція, яка дозволяє викладачеві оцінювати як свою діяльність, так і діяльність студентів, що сприяє підвищенню якості навчання;
- ❖ прогностична функція – допомагає викладачу прогнозувати можливі

труднощі у освітньому процесі та знаходити шляхи їх подолання;

- ❖ розвивальна функція: сприяє професійному та особистісному розвитку викладача, стимулює до постійного самовдосконалення.

Графічно структуру функцій професійної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти графічно наведено на рис. 1.2.

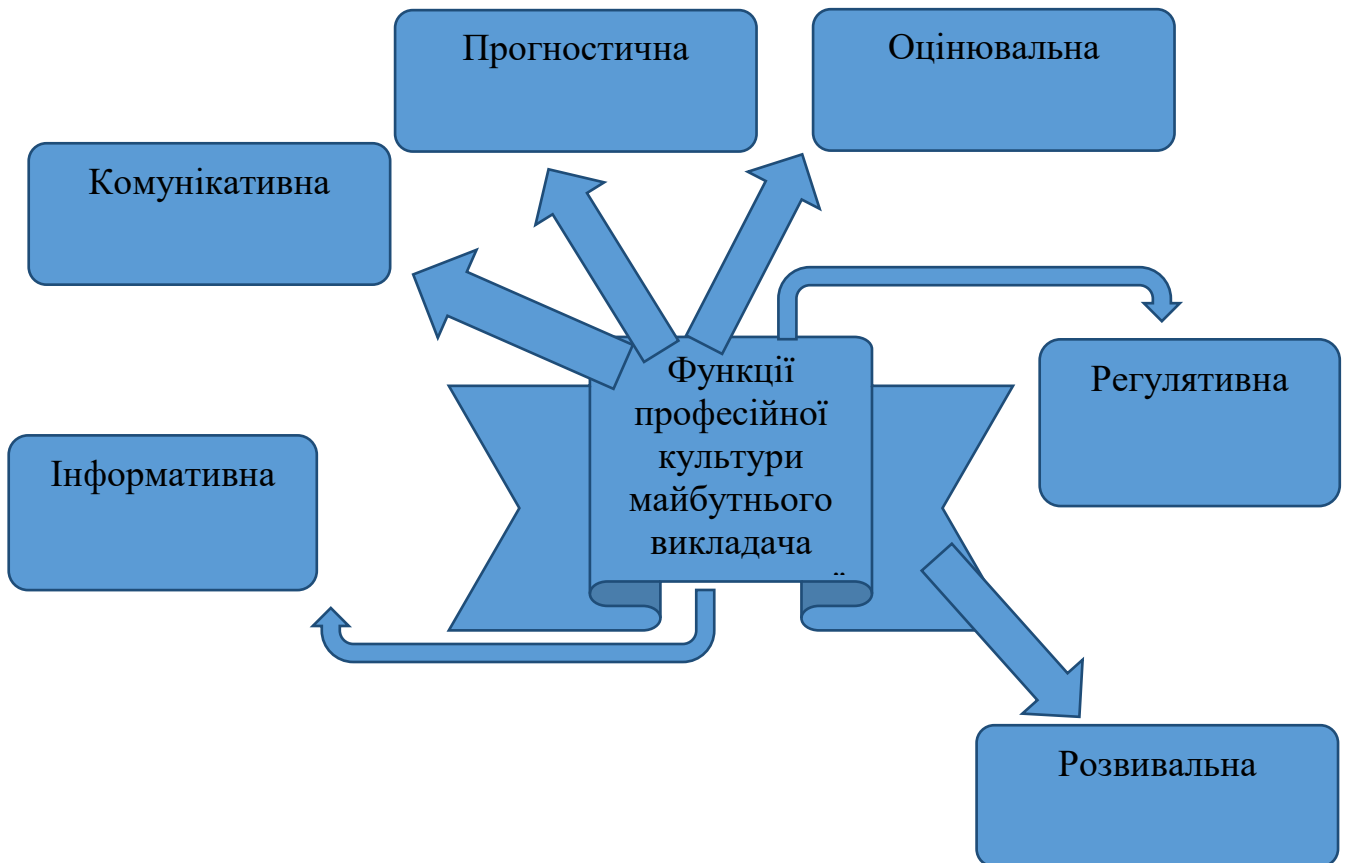

Рис.1.2. Функції професійної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти

Таким чином, структурно-функціональний аналіз педагогічної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти дозволяє глибше зрозуміти, які компоненти формують цю культуру і які функції вона виконує. Це знання допомагає ефективніше організувати професійну підготовку майбутніх викладачів, забезпечуючи формування всебічно розвиненої педагогічної особистості, здатної до професійного зростання та успішної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Серед важливих сучасних проблем, що мають значний соціальний і

науковий резонанс, є питання формування культури майбутніх фахівців. Сучасні тенденції гуманізації та індивідуалізації освітнього процесу у закладах вищої освіти спонукають до переосмислення не лише змісту, технологій і форм організації навчання, але й до перегляду підходів до виховання, навчання та особистісного розвитку, а також формування культури особистості [11].

Завдання виховання фахівця, який поєднує професіоналізм, інтелігентність, соціальну зрілість і творчий потенціал, можна розв'язати у закладі вищої освіти через науково обґрунтовану організацію різних видів студентської діяльності. Особистісна та професійна культура студентів формується в процесі різнопланової активності, а їх розвиток і самовизначення залежать від широти та змісту цієї діяльності.

Якщо розглядати виховання в закладі вищої освіти як систематичний і цілеспрямований процес впливу на духовний і фізичний розвиток особистості, то виховання професійної культури – це формування комплексу соціальних якостей, що забезпечують творчий підхід до професійної діяльності майбутнього фахівця, визначають його особистісні риси, ставлення до роботи та прагнення до самовдосконалення [12, 13].

Рівень професійної культури майбутнього фахівця формується під впливом численних чинників, серед яких найсуттєвішими є: наукова та загальна культура викладачів, якість організації різноманітної діяльності студента в закладі вищої освіти, а також естетичний вигляд і якість матеріально-технічного та методичного забезпечення навчального процесу.

Формування загальної і професійної культури студентів у закладі вищої освіти забезпечується колективом викладачів, які мають різний вік, досвід, спеціалізацію, педагогічні погляди, особистісні риси та рівень морального розвитку. Професійна культура студентів не може ефективно розвиватися в середовищі, де викладачі не підтримують культуру співпраці та взаємодії. Тому зміни вимог до професійної культури майбутніх фахівців передбачають також оновлення вимог до науково-педагогічного складу закладу, оскільки

наукові знання функціонують лише в належному культурному середовищі [11].

Гуманізація освіти та виховання пов'язана зі змінами у змісті та стилі навчання, запровадженням нових форм спільної діяльності викладачів і студентів. Досягнення освітніх цілей можливе тільки за умови демократичних, діалогових та варіативних методів спілкування, які сприяють формуванню духовної стійкості молоді [14].

Цілісна культура майбутніх фахівців також розвивається в процесі вивчення різноманітних дисциплін — фундаментальних, гуманітарних, спеціальних, що створюють моральну, інтелектуальну і психологічну основу для професійної майстерності та розширюють творчі можливості студентів. Підвищення рівня професійної культури студентів неможливе без удосконалення якості їх навчальної діяльності, яка включає культуру навчальної праці та її ефективність через наукову організацію, інтенсифікацію навчального процесу і підвищення продуктивності аудиторної та позааудиторної роботи.

Це означає, що в організаційній структурі закладів вищої освіти необхідно впроваджувати зміни, які б враховували інтеграцію навчально-виховної, наукової та виробничої діяльності. Це допоможе створити умови для розвитку соціокультурних аспектів професійної діяльності майбутніх фахівців та адаптувати організацію різноманітної студентської діяльності до сучасних вимог.

Гармонійний розвиток особистості студентів вимагає підвищення рівня культурного та інформаційного наповнення навчального процесу, впровадження методів проблемного навчання, моделювання професійних ситуацій, ділових ігор та інтерактивних технологій [15, 16]. Цьому сприяють міждисциплінарні інтегративні курси, які поєднують різні галузі знань у творчий та цілісний спосіб, формуючи ширший світогляд студентів і створюючи моральну, інтелектуальну та психологічну основу для їхньої майбутньої професійної діяльності [13].

Професійна культура фахівця залежить не лише від організації навчально-виховного процесу, але й від структури всіх видів діяльності студента, включаючи навчальну, науково-дослідну, трудову, громадську та культурну діяльність. Формування цілісної культури особистості передбачає поступове ускладнення і розширення видів діяльності протягом навчання, що позитивно впливає на якість навчання, підсилює мотивацію, підвищує зацікавленість і відповідальність студентів за свої результати [17].

Залучення студентів до управління на всіх рівнях закладу (самоврядування та спільного управління), участь у розробці та обговоренні заходів щодо покращення навчально-виховного процесу підвищують його якість та ефективність, сприяють створенню єдиного морально-психологічного клімату, стимулюють творчу активність та сприяють професійному і моральному становленню майбутніх фахівців [18].

Науково-дослідницька робота студентів відіграє ключову роль у розвитку їхньої творчої активності, критичного мислення, а також інтелектуальної та професійної культури, слугуючи комплексним інструментом формування культури. Її ефективність значною мірою залежить від організаційного рівня, взаємозв'язків з актуальними дослідженнями кафедр, а також від змісту та якості самостійної роботи студентів [19].

Організація науково-дослідницької роботи має об'єднувати різні напрями, форми та види діяльності, що сприяють комплексному розвитку культури майбутніх фахівців, розширюють їх світогляд, загальнонаукову і методологічну підготовку, а також формують навички ведення наукових дискусій.

Структурно-функціональний аналіз педагогічної культури майбутніх викладачів вищих навчальних закладів передбачає розгляд її як системи, що складається з певних компонентів, які виконують конкретні функції у професійній діяльності викладача. Цей підхід дозволяє оцінити, як різні елементи культури взаємодіють між собою, впливають на педагогічну

практику і забезпечують ефективність освітнього процесу.

Педагогічна культура майбутніх викладачів є складним утворенням, яке об'єднує декілька основних структурних компонентів:

❖ ***Ціннісно-смісловий компонент***

Включає ціннісні орієнтації, професійні ідеали, установки та переконання викладача. Цей компонент формує світогляд викладача, його уявлення про місію педагога, етичні норми та соціальну відповідальність. Впливає на здатність викладача створювати морально-здорове та мотивуюче навчальне середовище для студентів.

❖ ***Когнітивний компонент***

Охоплює знання у галузі педагогіки, психології, дидактики, методології та спеціальних дисциплін. Забезпечує теоретичну базу для викладача, що дозволяє йому організовувати освітній процес на високому професійному рівні. Сприяє розробці нових методичних підходів та інновацій у викладанні.

❖ ***Комунікативний компонент***

Включає здатність до ефективної взаємодії з студентами, колегами, адміністрацією та іншими учасниками освітнього процесу. Розвиває навички вербального та невербального спілкування, емпатії, толерантності та уміння вирішувати конфлікти. Цей компонент особливо важливий для створення позитивного емоційного клімату в навчальному процесі.

❖ ***Діяльнісно-практичний компонент***

Пов'язаний з практичними уміннями та навичками проведення лекцій, семінарів, лабораторних занять, організації наукової роботи та виховної діяльності. Включає методичну підготовку, вміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, а також управлінські здібності. Цей компонент визначає, як теоретичні знання викладача реалізуються на практиці.

❖ ***Емоційно-вольовий компонент***

Включає здатність керувати своїми емоціями, витримувати стресові ситуації, підтримувати позитивний настрій та мотивацію. Розвиває

стресостійкість, емоційну стабільність, здатність до саморегуляції, що є важливим у роботі з молоддю. Цей компонент сприяє створенню сприятливого емоційного середовища для навчання та розвитку студентів.

❖ *Рефлексивний компонент*

Охоплює здатність до самоаналізу, критичного осмислення власної професійної діяльності, усвідомлення сильних і слабких сторін. Формує вміння коригувати свою діяльність, самовдосконалюватися, адаптуватися до змін в освітньому середовищі. Цей компонент важливий для постійного професійного зростання та саморозвитку викладача.

❖ *Етико-правовий компонент*

Включає знання професійної етики, законодавства у сфері освіти, дотримання правових норм у педагогічній діяльності. Формує професійну відповідальність, чесність, об'єктивність та толерантність у відношенні до студентів та колег [43].

Педагогічна культура виконує ряд важливих функцій, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності:

- ✓ *Освітня функція* – забезпечує передачу знань, розвиток інтелектуальних здібностей, формування компетенцій у студентів. Впливає на якість навчального процесу, підготовку студентів до професійної діяльності.
- ✓ *Виховна функція* – сприяє формуванню моральних цінностей, етичних норм, громадянської відповідальності у студентів. Допомагає створювати виховний вплив на особистість студента через особистий приклад викладача.
- ✓ *Регулятивна функція* – визначає норми і правила поведінки викладача у професійному середовищі. Допомагає дотримуватися професійної етики, уникати конфліктів, регулювати стосунки між учасниками освітнього процесу.
- ✓ *Комунікативна функція* – забезпечує ефективну взаємодію викладача з іншими учасниками освітнього процесу. Підтримує

обмін інформацією, розвиток професійних і міжособистісних контактів.

- ✓ Розвивальна функція – сприяє особистісному і професійному розвитку як викладача, так і студентів. Заохочує до постійного вдосконалення, наукових досліджень, впровадження інновацій.
- ✓ Прогностична функція – допомагає передбачати можливі результати педагогічної діяльності, прогнозувати розвиток студентів та ефективність освітніх технологій. Сприяє стратегічному плануванню та управлінню освітнім процесом [37].

Структурно-функціональний аналіз педагогічної культури майбутніх викладачів дозволяє оцінити глибину і комплексність цього феномену, що є необхідним для підвищення якості педагогічної діяльності у закладах вищої освіти. Розуміння структури та функцій педагогічної культури сприяє цілеспрямованому її формуванню, розвитку професійної компетентності викладачів і, як результат, підвищенню рівня освіти студентів.

Таким чином, питання організаційно-практичних і управлінських аспектів, пов'язаних з пошуком нових підходів до організації виховної роботи, впровадження нових ідей, принципів та методів виховання, а також стилю міжособистісних відносин, можуть бути вирішені за допомогою скоординованих зусиль усіх викладачів та співробітників закладу освіти, а також через налагодження відкритих і конструктивних стосунків між педагогічним колективом і студентами [62].

1.3. Методологічні основи розвитку професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти

Методологічні основи розвитку педагогічної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти є комплексом наукових підходів, принципів, методів і концепцій, які визначають шляхи, зміст та механізми формування високого рівня педагогічної культури у викладацькій діяльності.

Ці основи є фундаментом для створення освітнього середовища, що сприяє ефективному професійному розвитку, формуванню компетентностей і особистісних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності [54].

Розвиток професійної культури педагога стає все більш актуальним у зв'язку з підвищенням вимог до загальної та спеціальної підготовки випускників закладів вищої освіти. Зміна освітніх парадигм підкреслює перехід від масових репродуктивних методів викладання до індивідуально-творчого підходу, а також підготовку майбутніх фахівців до професійного входження в ринок праці з постійною потребою в саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації.

Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття «культура» є однією з найширших і найзагальніших категорій у науковому тезаурусі, яка має безліч визначень. Наприклад, згідно з Українським педагогічним словником, «культура» (від лат. *cultura* – виховання, освіта, розвиток) – це сукупність матеріальних і духовних надбань суспільства, що відображають досягнутий рівень розвитку як суспільства, так і людини, і проявляються в продуктивній діяльності. У вузькому сенсі культура охоплює сферу духовного життя суспільства, включаючи систему виховання, освіти, творчості, а також установи, що підтримують їхню діяльність, такі як школи, університети, музеї, театри тощо. Також культуру можна розглядати як рівень освіченості, вихованості або опанування певною галуззю знань чи діяльності [20, с. 182].

Етимологічно поняття «культура» має корені в античності, де його вперше можна побачити в працях філософів і педагогів Стародавньої Греції та Риму. Спочатку воно стосувалося культури душі, розуму та тіла, які досягалися через цілеспрямовані вправи і виховання. У античній свідомості культура асоціювалася з пайдеєю, що означає освіченість. Першим наукове визначення культури запропонував англійський етнограф Е. Тейлор, який описав її як сукупність знань, вірувань, мистецтва, моралі, законів, звичаїв та інших навичок, які людина засвоює як член суспільства [21, с. 17].

Філософи відносять до культури все, що створено людиною. А.

Арнольдів зазначає, що в рамках предметоцентричного підходу культура розуміється як сукупність матеріальних і духовних цінностей, виражених у конкретних результатах людської діяльності [22]. У. Беккет бачив культуру як «стійкі переконання, цінності та норми поведінки, які організують соціальні зв'язки і забезпечують спільне розуміння життєвого досвіду» [23, с. 14].

Однак, на думку багатьох дослідників, недоліком такого підходу є те, що він обмежує аналіз культури лише матеріальними і духовними аспектами суспільства, не враховуючи діяльність як основну форму людської активності та спосіб існування людини в соціумі.

У сучасних умовах популярності набув діяльнісний підхід до вивчення культури. Цей підхід характеризується, зокрема, узагальненнями Д. Ольшанського, який розглядає культуру як масову діяльність у певній соціальній системі, що включає виробництво, збереження, поширення і споживання цінностей, визначених суспільними інститутами. Е. Маркарян, своєю чергою, пов'язує культуру з технологіями відтворення та виробництва соціуму, розглядаючи її не лише як засіб освоєння світу, а й як інструмент, спрямований на розвиток суспільства, що позабіологічно регулює діяльність [24, с. 60].

Таке трактування культури дозволяє, з одного боку, розглядати розвиток професійної культури майбутніх педагогів у контексті їхнього професійного становлення та підготовки до діяльності, а з іншого — визначати її зміст відповідно до вимог професії.

Ще один підхід до розуміння культури ґрунтується на теорії «соціального наслідування», що належить до соціологічного напрямку. Видатний представник цього підходу Б. Маліновський стверджував, що «соціальне наслідування є ключовою концепцією культурної антропології і зазвичай називається культурою». Він вважав, що культура складається з «винаходів, предметів, технічних процесів, ідей, звичаїв і цінностей, що передаються спадково» [25].

З соціологічної точки зору, культура розглядається насамперед як колективне явище. Це сукупність спільних для певного колективу ідей, цінностей та норм поведінки, які сприяють формуванню колективної солідарності, що є основою соціальних зв'язків. Цей підхід дозволяє, по-перше, враховувати особливості соціокультурного середовища закладу вищої освіти під час формування професійної культури майбутніх педагогів, використовуючи методи «соціального навчання» (Є. Девіс, К. Клакхем, Ч. Хоккет), а по-друге, розглядати професійну освіту як цілеспрямовану діяльність, що формує культуру [26, с. 159-161].

Використання соціологічного підходу, зокрема системи соціальної дії Т. Парсонса, де соціальний рівень культури складається з таких елементів: систем виробництва і відтворення культурних зразків, системи соціокультурної презентації (механізм обміну лояльностями між членами спільноти), а також системи соціокультурної регуляції (механізми підтримки нормативного порядку і зниження напруженості між учасниками), дозволяє інтегрувати у процес розвитку професійної культури педагогів ключові соціальні функції культури — збереження, передача та соціалізація.

У сучасній культурології та педагогіці розрізняють культуру суспільства (цивілізації), культуру окремих соціальних груп (субкультури) і культуру особистості. Культура цивілізації розуміється як соціальна система, що включає сукупність духовних, моральних і наукових знань та цінностей, створених людством у ході історичного розвитку. Культура особистості, як правило, включає знання, вміння, навички, рівень інтелектуального, морального й естетичного розвитку, світогляд, форми спілкування, а також особистісні якості, такі як акуратність, ввічливість і самоконтроль, що реалізуються у діяльності людини [27].

Цінності, традиції, знання та норми поведінки, які формуються в межах загальної культури суспільства, стають особистими здобутками кожної людини через діяльність, адаптуючись на індивідуальному рівні залежно від обставин, позиції суб'єкта та впливу різних факторів (соціуму, виховання,

освіти). Таким чином, формування культури особистості можна цілеспрямовано контролювати, застосовуючи відповідні педагогічні впливи.

У своїй роботі ми спираємося на визначення професійно-педагогічної культури, представлене в дослідженнях В. Сластьоніна та І. Ісаєва, де цей феномен описується як складна система, що поєднує загальнолюдські цінності, професійно-ціннісні орієнтири, особистісні якості, універсальні методи пізнання та гуманістичні технології педагогічної діяльності.

Варто зазначити, що в педагогічній науці немає єдиного підходу до визначення сутності та змісту професійної культури вчителя, що призводить до використання різних термінів, таких як «професійна культура», «педагогічна культура» і «професійно-педагогічна культура». В. Зелюк, наприклад, вважає професійну та педагогічну культуру синонімами та вводить ширшу категорію — «культура майбутнього вчителя», яка об'єднує різні види особистісної культури, включно з професійною [51].

О. Рудницька визначає педагогічну культуру як сукупність сформованих якостей вчителя, що проявляються в його вміннях і відображаються у різних аспектах професійної діяльності та відносин.

Підтримуючи погляди В. Радула, В. Кравцова та М. Михайліченка, можна сказати, що професійна культура є ширшим поняттям, ніж педагогічна культура, і найбільш повно охоплює професійний розвиток вчителя, його діяльність у професійній сфері. Вони стверджують, що професійна культура вчителя є складовою загальної культури особистості, включає всі аспекти педагогічної діяльності та розвиток індивідуальних професійно значущих здібностей, розумових, психологічних та фізичних якостей, а також мотиваційну сферу, забезпечуючи високу якість і позитивне ставлення до професійної діяльності [68, с. 85].

Ґрунтуючись на визначенні Н. Крилової, яка трактує професійну культуру фахівця як «поєднання переконання у суспільній значущості своєї професії, розвиненого почуття професійної гордості, працелюбства, ініціативності та здатності ефективно вирішувати робочі завдання; знань з

теорії управління та соціальної психології, організаторських здібностей, прагнення до професійного розвитку», а також на висновках І. Зязюна та Г. Сагач, які підкреслюють, що важливими аспектами професійної культури вчителя є системне мислення, модельне мислення, компетенції у спілкуванні та управлінні, рефлексивна й інформаційна підготовленість, а також знання з конкретних дисциплін [52]. Крім того, враховано позицію В. Сластьоніна. Відповідно до В. Кравцова, професійна культура включає об'єктивний аспект, що представляє собою сукупність досягнень, цінностей, соціальних норм, традицій, та суб'єктивний аспект, який виражається через особистісне засвоєння цих надбань [55, с. 83].

Також, професійна культура реалізується через активну участь особистості, що є «інтегрованим елементом у структурі особистості фахівця, який формується в умовах соціально-корисної діяльності» [36, с. 83]. Таким чином, майбутній викладач опановує професійну культуру в процесі участі у певній діяльності, що дозволяє йому особисто засвоїти вказані атрибути професійної культури.

Діяльнісний підхід до інтерпретації культури та професійної культури дозволяє, з одного боку, враховувати процес особистісного становлення (Л. Коган, В. Межуєв та ін.), а з іншого — розглядати культуру як універсальну характеристику і прояв суспільного життя (Ю. Жданов, Е. Маркарян та ін.). Професійна культура зазвичай включає в себе комплекс спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, пов'язаних із конкретним видом діяльності. Рівень володіння професійною культурою визначається кваліфікацією та розрядом. Важливо розрізняти: а) формальну кваліфікацію, яка підтверджується відповідними документами (диплом, атестат, сертифікат) і свідчить про наявність необхідних теоретичних знань для певної професії, та б) реальну кваліфікацію, яка формується після кількох років практичної діяльності й включає сукупність практичних навичок і досвіду (компетентність).

І. Ісаєв трактує професійно-педагогічну культуру як узагальнений

показник професійної компетентності та інструмент для самовдосконалення. Він виділяє в її структурі аксіологічний, технологічний та особистісно-творчий компоненти.

Зміст професійної культури фахівця дає можливість:

- оцінити рівень відповідності професійним вимогам;
- свідомо вдосконалювати свої навички;
- усвідомити власну відповідальність за обрану діяльність;
- відчутти свою значущість як у професії, так і в суспільстві;
- побачити перспективи не лише кар'єрного зростання, але й досягнення професійної досконалості [38].

Отже, питання формування професійної культури, розвитку соціальних і духовно-моральних якостей студентів, а також їх творчого потенціалу є ключовими у вдосконаленні професійної підготовки. У підготовці педагога нового покоління слід приділяти особливу увагу формуванню його професійної культури.

Методологічні основи розвитку педагогічної культури включають низку теоретичних підходів, що сприяють формуванню педагогічної культури майбутніх викладачів (табл.1.3.).

Таблиця 1.3.

Теоретичні підходи методологічних основ розвитку педагогічної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Підхід	Характеристика	Результат
Особистісно - орієнтований	Акцентує увагу на індивідуальних особливостях майбутніх викладачів, їхніх потребах, здібностях і мотивації до педагогічної діяльності.	Сприяє розвитку професійної рефлексії, саморегуляції та самовдосконалення.
Компетентнісний	Формуванні ключових педагогічних	Розвиток здатності майбутніх викладачів

	компетентностей, зокрема, комунікативної, методичної, дослідницької та організаційної.	ефективно виконувати професійні завдання, застосовуючи набуті знання і навички у реальних педагогічних ситуаціях.
Акмеологічний	Розвиток професійної майстерності, творчого потенціалу та особистісного зростання викладачів.	Сприяє досягненню найвищого рівня педагогічної культури через саморозвиток, самовдосконалення і прагнення до професійних вершин.
Культурологічний	Розгляд педагогічної культури як системи цінностей, норм, моделей поведінки і діяльності, притаманних викладацькій професії.	Інтеграція знань з різних галузей (психології, педагогіки, філософії, етики) для формування цілісного світогляду і професійної ідентичності.

Для розвитку педагогічної культури майбутніх викладачів важливими є дотримання низки певних принципів (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Принципи розвитку педагогічної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Розгорнуту характеристику принципів розвитку педагогічної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4.

Розгорнута характеристика принципів розвитку педагогічної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Принцип	Характеристика	Значення
Принцип цілісності	багатокомпонентний процес, що включає професійну, етичну, комунікативну та методологічну складові	Передбачає гармонійне поєднання всіх елементів у єдину систему.
Принцип	Сучасні наукові досягнення	Володіння

науковості	педагогіки, психології та інших суміжних наук.	теоретичними знаннями та вмінням застосовувати їх на практиці.
Принцип безперервності	Розвиток педагогічної культури не обмежується періодом навчання у ЗВО, а триває протягом усього професійного життя.	Постійне навчання, самовдосконалення та професійне зростання.
Принцип інтегративності	Різні форми діяльності — навчальна, дослідницька, комунікативна, соціокультурна.	Комплексний розвиток особистості викладача.

До методів розвитку педагогічної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти відносять:

- ❖ навчально-професійна діяльність: семінари, лекції, тренінги та практичні заняття сприяють засвоєнню теоретичних знань і розвитку професійних навичок;
- ❖ науково-дослідницька робота: залучення студентів до наукових досліджень, написання статей, участь у конференціях стимулює розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, підвищує наукову культуру;
- ❖ інтерактивні методи навчання: моделювання педагогічних ситуацій, ділові ігри, рольові вправи дозволяють студентам набути практичного досвіду і розвинути критичне мислення;
- ❖ педагогічна практика: безпосередня взаємодія з учнями, проведення занять та виховних заходів сприяє формуванню педагогічної майстерності, вміння вирішувати конфлікти, розуміти психологічні особливості учнів.

Для успішного розвитку педагогічної культури необхідно створити

відповідні організаційно-педагогічні умови:

- освітнє середовище, що сприяє професійному зростанню: використання сучасних освітніх технологій, доступ до наукових ресурсів, підтримка ініціатив студентів;
- колективна взаємодія: активна співпраця з досвідченими викладачами, наставництво, участь у педагогічних спільнотах, обмін досвідом і знаннями;
- мотивація до самовдосконалення: створення стимулюючих умов для розвитку педагогічної культури, заохочення до участі в професійних конкурсах, тренінгах, підвищення кваліфікації.

Розвиток педагогічної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти є однією з ключових задач сучасної педагогічної освіти. Педагогічна культура викладача включає професійні, морально-етичні, естетичні та особистісні характеристики, які забезпечують успішне виконання професійних функцій, формування ефективних педагогічних взаємин, а також розвиток навчально-виховного процесу.

Основні методологічні підходи до формування педагогічної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти розгорнуто наведено у табл. 1.5.

Таблиця 1.5.

Основні методологічні підходи до формування педагогічної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти

Підхід	Характеристика
Системний підхід	Розглядає педагогічну культуру як складну систему, що включає знання, вміння, навички, ціннісні орієнтації, особистісні якості та професійні переконання викладача. Розвиток педагогічної культури за цим підходом спрямований на гармонійне поєднання всіх елементів, їх взаємодію і взаємозв'язок.
Компетентнісний підхід	Спрямований на формування специфічних компетентностей викладача, що включають

	професійно-педагогічні, соціальні, комунікативні та морально-етичні компетентності. Цей підхід дозволяє забезпечити підготовку викладачів до виконання конкретних професійних завдань та адаптації до змін у сфері освіти.
Аксіологічний підхід	Орієнтується на розвиток ціннісних орієнтацій, етичних і моральних принципів, що становлять основу педагогічної діяльності. Викладач повинен не тільки передавати знання, але й формувати у студентів моральні та етичні норми поведінки.
Особистісно-орієнтований підхід	Ставить у центр уваги особистість викладача та студентів, їхні індивідуальні потреби, мотивацію та здатність до саморозвитку. Викладачі повинні вміти встановлювати довірливі взаємини, стимулювати самостійність і відповідальність студентів.
Діяльнісний підхід	Орієнтується на активну діяльність викладача у навчально-виховному процесі, розвиток його професійних навичок через практичну діяльність, рефлексію, самоконтроль і самооцінку.

Основні напрямки розвитку педагогічної культури наведено у табл. 1.6.

Таблиця 1.6.

**Основні напрямки розвитку педагогічної культури майбутніх
викладачів закладів вищої освіти**

Напрямок	Характеристика
Професійна підготовка	Передбачає вивчення психолого-педагогічних дисциплін, практичну підготовку, стажування, що допомагають формувати педагогічні вміння та навички.
Професійне	Постійне підвищення кваліфікації, участь

самовдосконалення	у наукових конференціях, тренінгах, семінарах, а також самоосвіта через вивчення сучасної літератури та методичних розробок.
Розвиток комунікативних навичок	Навички ефективного спілкування з студентами, колегами, керівництвом, що включають вміння вести діалог, слухати, аргументувати, переконувати та вирішувати конфлікти.
Етичний та естетичний розвиток	Формування етичних стандартів, естетичних смаків, що включають не лише зовнішню культуру поведінки, але й культуру мислення, мовлення, взаємин.
Емоційна компетентність	Розвиток вміння контролювати власні емоції, управляти емоційним станом студентів, створювати сприятливу психологічну атмосферу на заняттях.

Використання інтерактивних технологій є значним фактором формування педагогічної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти та його детальну характеристику нами наведено у табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Характеристика використання інтерактивних технологій у формуванні педагогічної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти

Напря́м	Характеристика
Методи активного навчання	Використання інтерактивних лекцій, дискусій, кейс-стаді, рольових ігор, що сприяють активному залученню студентів у навчальний процес.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)	Використання цифрових ресурсів, мультимедіа, віртуальних навчальних середовищ для забезпечення інтерактивності навчального процесу.
Методи рефлексії	Використання методів самооцінки, взаємооцінки, зворотного зв'язку, що сприяють розвитку критичного мислення та самосвідомості викладачів.

Розвиток педагогічної культури викладача сприяє формуванню професійної ідентичності, усвідомленню своєї ролі у виховному процесі та відповідальності за освітні результати. Це включає інтеграцію професійних знань, цінностей і досвіду, що робить викладача не просто носієм знань, але й взірцем професійної поведінки та морально-етичних норм.

Методологічні основи розвитку педагогічної культури у майбутніх викладачів вимагають комплексного підходу, що поєднує професійну підготовку, розвиток особистісних якостей, формування етичних і комунікативних навичок. Це дозволяє створити професіоналів, які не лише володіють глибокими знаннями, але й здатні ефективно передавати їх, підтримувати студентів і формувати позитивну атмосферу у навчальному закладі.

Отже, розвиток педагогічної культури у майбутніх викладачів є складним і багатограним процесом, що потребує цілеспрямованої роботи як з боку закладів вищої освіти, так і з боку самих студентів. Цей процес сприяє підготовці високоосвічених, морально зрілих і професійно компетентних викладачів, які здатні успішно реалізувати себе у викладацькій діяльності.

Висновки до першого розділу

Аналізуючи теоретичні основи формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти, ми зробили такі висновки. Одним із актуальних напрямів діяльності сучасних закладів вищої освіти є підвищення рівня професійної культури майбутніх фахівців. Головне завдання полягає в тому, щоб допомогти студентам зрозуміти сутність обраної професії, її вимоги до спеціаліста, цілі, зміст та функції професійної діяльності, а також визначити можливі індивідуальні підходи до виконання професійних обов'язків. Важливо також розкрити специфіку професійної майстерності, шляхи її опанування та методи творчої адаптації до професійної діяльності. Високий рівень професійної культури виявляється у здатності ефективно вирішувати професійні завдання, що свідчить про сформоване професійне мислення та свідомість. Дослідження змісту та сутності професійної культури фахівця є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору.

Культура професійної діяльності викладача закладу вищої освіти відображає певний рівень виконання ним своїх кваліфікаційних обов'язків у сфері вищої освіти. Формування цього аспекту залежить від низки факторів: спрямованості та стійкості соціально важливих мотивів діяльності викладача (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних характеристик викладача (здібності, можливості), які забезпечують необхідний рівень ефективності професійної діяльності; рівня розвитку психічних процесів (мислення, пам'ять, емоції, почуття, воля); глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, а також практичного досвіду, отриманого під час педагогічної діяльності; соціальної активності майбутнього викладача.

Особливе значення в розвитку творчої активності, інтелектуальної та професійної культури майбутніх спеціалістів має науково-дослідна робота студентів, яка є важливим інструментом формування їхньої культури. Її

ефективність залежить від рівня організації, зв'язку з реальними дослідженнями кафедр, а також змісту та якості самостійної роботи студентів. Важливо, щоб організація цієї діяльності поєднувала різні напрями, форми та види роботи, що сприяють комплексному розвитку культури фахівця, його світоглядної, загальнонаукової та методологічної підготовки, а також навичок ведення наукових дискусій.

РОЗДІЛ 2.
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Рівні, критерії та показники сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Формування професійної культури майбутніх викладачів — це складний і багатогранний процес, що вимагає систематичного оцінювання рівня розвитку особистості. Визначення рівнів, критеріїв та показників сформованості професійної культури є ключовими для адекватної діагностики цього процесу.

Рівні сформованості професійної культури майбутніх викладачів розподіляються на три основні етапи: низький, середній та високий. Ці рівні демонструють ступінь засвоєння професійних цінностей, норм, умінь та поведінкових моделей, які є необхідними для успішної педагогічної діяльності. Рівні сформованості професійної культури нами наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Рівень	Характеристика	Показники
Низький рівень	студенти демонструють слабе розуміння суті професійної культури та її значення в педагогічній діяльності. Їхні знання носять фрагментарний характер, а навички застосування	низький рівень самостійності у вирішенні педагогічних завдань, відсутність ініціативи в пошуку нових підходів до

	професійних знань у педагогічній практиці недостатньо розвинені.	викладання, слабка здатність до рефлексії та самооцінки.
Середній рівень	студенти демонструють базові знання й уміння, необхідні для професійної діяльності, однак вони потребують подальшого розвитку. Є розуміння важливості професійної культури, але реалізація на практиці ще не є систематичною.	досить розвинені навички самостійної роботи, вміння застосовувати педагогічні технології на практиці, проте відсутні інноваційні підходи. Здатність до рефлексії й самоаналізу є, але потребує подальшого вдосконалення.
Високий рівень	студенти мають глибокі знання про професійну культуру, активно застосовують їх у своїй педагогічній діяльності. Вони здатні до самостійного вирішення педагогічних завдань, демонструють високий рівень рефлексії та готові до професійного самовдосконалення.	висока активність у пошуку нових знань і підходів до викладання, здатність інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками, уміння ініціювати зміни в навчальному процесі, високий рівень самоконтролю та рефлексії.

Критерії — це конкретні аспекти, за якими оцінюється рівень професійної культури майбутніх викладачів. Вони охоплюють кілька ключових напрямків, які відображають різні компоненти професійної діяльності.

Характеристика критеріїв сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти нами наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

**Характеристика критеріїв сформованості професійної культури
майбутніх викладачів закладів вищої освіти**

Критерій	Показник	Характеристика
Ціннісно-смысловий критерій	Цей критерій характеризує сформованість професійних і етичних цінностей, мотивацію до педагогічної діяльності та усвідомлення її значення.	Усвідомлення значення професії викладача, розуміння педагогічних цінностей, бажання самовдосконалюватися, наявність професійної мотивації.
Когнітивний критерій	Оцінюється знання педагогічних концепцій, методик і технологій, а також здатність інтегрувати ці знання в професійну діяльність.	Глибина знань у сфері педагогіки та психології, вміння аналізувати педагогічні ситуації, здатність до систематизації знань.
Комунікативний критерій	Цей критерій відображає здатність до ефективної взаємодії з учнями, колегами та батьками.	Уміння будувати педагогічні взаємини на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, здатність налагоджувати діалог, активне слухання та ефективне вирішення конфліктних ситуацій.
Рефлексивний критерій	Відображає здатність до самоаналізу, саморефлексії та	Вміння оцінювати свої дії, аналізувати успіхи

	оцінки власної педагогічної діяльності.	й недоліки, здатність планувати професійне самовдосконалення.
Практично-діяльнісний критерій	Оцінюється здатність застосовувати отримані знання та вміння на практиці, організовувати та керувати навчальним процесом.	Уміння застосовувати педагогічні технології, організація навчального процесу, здатність використовувати новітні інформаційні технології, впровадження інноваційних методів навчання.

Кожен із критеріїв має конкретні показники, які дозволяють оцінити рівень сформованості професійної культури в майбутніх викладачів:

❖ Ціннісно-смысловий показник:

- готовність до професійної діяльності;
- свідомлення важливості педагогічних цінностей;
- орієнтація на самовдосконалення та розвиток.

❖ Когнітивний показник:

- знання сучасних педагогічних теорій та методик;
- уміння проводити аналіз педагогічних ситуацій;
- здатність інтегрувати теорію в практичну діяльність.

❖ Комунікативний показник:

- здатність до конструктивної комунікації з учасниками освітнього процесу;
- ефективність у налагодженні взаємодії;
- здатність до вирішення конфліктів.

❖ Рефлексивний показник:

- здатність до самооцінки та саморефлексії;
- уміння планувати професійне зростання;
- здатність до корекції власної діяльності на основі аналізу.

❖ Практично-діяльнісний показник:

- застосування педагогічних технологій;
- організація ефективного навчального процесу;
- використання інновацій у навчанні.

Оцінка рівнів сформованості професійної культури дозволяє визначити, наскільки майбутні викладачі готові до педагогічної діяльності. Аналізуючи дані за критеріями та показниками, можна зробити висновок про сильні сторони та прогалини в їхній підготовці, що сприятиме покращенню освітнього процесу.

Отже, можемо підсумувати, що формування професійної культури є багатовимірним процесом, який охоплює різні аспекти діяльності викладача. Визначення рівнів, критеріїв та показників цього процесу дозволяє не тільки оцінити готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності, але й забезпечити їхнє подальше професійне зростання.

Теоретичний аналіз досліджуваного питання формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти дозволяє провести дослідження, яке було орієнтовано на розробку змісту, програми, а також створені та впровадженні педагогічних інструментів для оцінювання професійної культури майбутніх викладачів. Спираючись на теоретичні та методологічні основи дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх викладачів, дослідження складалося з таких етапів: підготовчий, констатувальний, формувальний та контрольний-аналітичний.

Нами на підготовчому етапі, відповідно до цілей, завдань, об'єкта та предмета дослідження, були:

- визначені критерії, показники та рівні сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти;

- обрано методичний інструментарій дослідження та розроблено діагностичну методику для оцінки рівня професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «критерій» визначається як «підстава для оцінки, визначення та класифікації чогось; мірило» [27, с. 588]. У довідковій літературі поняття «критерій» трактується як «ознака, на підставі якої оцінюється будь-яке явище; ознака, взята за основу класифікації» [28, с. 163].

У нашому дослідженні критерій розглядається як ознака якості, що дозволяє оцінити стан досліджуваного явища, його рівні розвитку та функціонування. Аналіз наукових джерел показує, що до критеріїв висуваються загальні вимоги: об'єктивність, точність і стислість у формулюванні, а також відображення суті вимірюваного. Зазвичай, критерій проявляється через конкретні показники.

Поняття «критерій» є ширшим за поняття «показник». За словником, «показник» визначається як «свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати певної роботи або процесу, дані про досягнення» [27, с. 1024].

Оскільки професійну культуру майбутніх викладачів закладів вищої освіти ми розглядаємо з позицій особистісного та діяльнісного аспектів, критерії та показники, обрані для визначення рівня їхньої професійної культури, також орієнтовані на ці сфери. Основними критеріями для оцінки рівня сформованості професійної культури майбутніх викладачів ми визначили змістово-діяльнісний та мотиваційно-ціннісний критерії.

Для кожного з цих критеріїв була розроблена система показників (див. таблицю 2.1). Змістово-діяльнісний критерій дозволяє оцінити:

- знання про професійну культуру;
- характеристики професійної культури.

Мотиваційно-ціннісний критерій дає змогу виміряти професійно значущі якості майбутнього викладача закладу вищої освіти та його мотивацію до професійного самовдосконалення.

На основі теоретичного аналізу були виділені три рівні сформованості професійної культури: високий, середній і низький. Відповідно до обраних критеріїв були розроблені характеристики цих рівнів, які дозволяють оцінити професійну діяльність майбутніх викладачів як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Високий рівень сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти характеризується:

- високим рівнем професійних знань і навичок;
- високим рівнем духовно-морального, культурного та інтелектуального розвитку;
- адекватно високою самоповагою і науково обґрунтованою оцінкою педагогічних явищ;
- постійним аналізом власної педагогічної діяльності з об'єктивною оцінкою результатів, базованою на наукових засадах;
- високою професійною активністю, творчим підходом до навчально-професійної діяльності, педагогічною спрямованістю, здатністю до рефлексії та ціннісно-мотиваційною орієнтацією;
- високими та адекватними кар'єрними амбіціями.

Майбутні викладачі з високим рівнем професійної культури мають значні професійні знання, розвинені особистісні якості, працюють професійно та творчо, постійно займаються самовдосконаленням і саморозвитком, оскільки мають стійку потребу в цьому.

Середній рівень сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти характеризується:

- достатніми професійними знаннями та навичками;
- усвідомленням і прийняттям цінностей та ціннісних орієнтацій, які не завжди реалізуються в діяльності;

- здебільшого адекватною самоповагою та оцінкою педагогічних явищ, хоча вони не завжди базуються на наукових засадах;
- здатністю до аналізу власної діяльності, спробами робити самостійні судження та визнавати помилки;
- схильністю до використання діалогічної форми спілкування, але з елементами нав'язування власної думки;
- орієнтацією на особистість майбутнього викладача, його інтереси та потреби;
- спробами оцінити відповідність власної професійної підготовки бажаним кар'єрним результатам.

Майбутні викладачі з середнім рівнем професійної культури володіють необхідними професійно значущими якостями та досягають задовільних результатів у навчанні та вихованні. Проте їх педагогічна рефлексія недостатньо розвинута, що призводить до ситуативного творчого пошуку та відсутності потреби у саморозвитку та самовдосконаленні, внаслідок чого вони часто зупиняються на досягнутому.

Низький рівень сформованості професійної культури майбутніх викладачів вищих навчальних закладів є недостатнім для забезпечення сучасної організації педагогічного процесу. Цей рівень характеризується такими ознаками:

- формальним розумінням педагогічного процесу, коли знання залишаються на рівні загальних уявлень, а ідеї не втілюються в практику; недостатнім рівнем духовно-морального, культурного та інтелектуального розвитку;
- слабким використанням діалогічних форм спілкування на заняттях і у виховній діяльності, схильністю до моралізування, нетерпимістю до відмінних поглядів та відхилень від особистих норм;
- оцінкою педагогічних явищ на основі повсякденних уявлень і суб'єктивних емоційних суджень, таких як «подобається — не подобається»;

- відсутністю аналізу власної діяльності та використанням стереотипів у педагогічній практиці;
- неадекватно завищеними або заниженими кар'єрними амбіціями.

Майбутні викладачі з низьким рівнем професійної культури часто виконують свою педагогічну діяльність безсистемно і непослідовно, у них відсутній власний стиль роботи та необхідні професійно значущі якості. Вони не проявляють інтересу до творчої діяльності та демонструють низькі результати у викладацькій роботі (див. таблицю 2.3).

Таблиця 2.3.

Характеристика рівнів сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти

Рівні, критерії і показники сформованості професійної культури		
Високий	Середній	Низький
Змістовно-діяльнісний критерій		
Поняття про професійну культуру		
Глибоко сформоване	Достатнє відповідно програми	Фрагментарне
Характеристики професійної культури		
Глибоко сформовані	Достатні відповідно програми	Фрагментарні
Мотиваційно-ціннісний критерій		
Професійно значущі якості майбутнього викладача закладу вищої освіти (сформованість інтелектуальних здібностей, конструктивний стиль педагогічного мислення, розвинена педагогічна інтуїція, доброзичливість, оптимізм, творча спрямованість педагогічної діяльності, відповідальне позитивне відношення до педагогічної діяльності, самосвідомість, толерантність)		
Високорозвинені	Частково розвинені	Недостатньо розвинені
Вмотивованість професійного самовдосконалення		
Глибоко усвідомлена та реалізується в діяльності	Частково усвідомлена, ситуативно реалізується в діяльності	Неусвідомлена, не реалізується в діяльності

На підготовчому етапі дослідно-експериментальної роботи було необхідно створити комплекс діагностичних методик для визначення рівня сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти. У процесі розробки науково-методичного інструментарію для вимірювання стану професійної культури використовувалися авторські

діагностичні методики, спрямовані на визначення сформованості уявлень студентів про поняття «професійна культура»; оцінку значущості показників професійної культури у майбутніх викладачів; аналіз професійно значущих якостей майбутніх викладачів; опитування для вивчення мотивів підвищення власного рівня професійної культури.

Таблиця 2.4

Науково-методичний інструментарій вимірів стану сформованості професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

№ з/п	Критерій	Показник		Діагностичні методи	
1.	Змістово-діяльнісний критерій	1.1	Поняття про професійну культуру.	1.1.1	Анкета
		1.2	Характеристики професійної культури.	1.2.1	Анкета
2.	Мотиваційно-ціннісний критерій	2.1	Професійно значущі якості майбутнього викладача закладу вищої освіти.	2.1.1	Анкета
		2.2	Вмотивованість професійного самовдосконалення.	2.2.1	Анкета

У ході дослідження було використано різноманітні науково-методичні інструменти для оцінки рівня сформованості виділених критеріїв професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Визначення рівнів професійної культури здійснювалося за допомогою діагностичної методики, розробленої для оцінки цього показника у майбутніх викладачів (див. додаток А).

Як вже зазначалося, професійна культура найяскравіше проявляється у педагогічній діяльності.

На констатувальному етапі експерименту, за допомогою діагностичних методик, розроблених на підготовчому етапі, було проведено аналіз та самоаналіз стану розвитку професійної культури, а також визначено рівень її

сформованості у майбутніх викладачів. Дослідження проводилося в рамках аудиторних занять з педагогічних дисциплін через анкетування.

Анкета 1.1.1 (показник 1.1) дозволяє оцінити рівень сформованості уявлень студентів освітньої програми «Магістр» щодо поняття «професійна культура». Згідно з результатами цієї анкети, рівень обізнаності студентів-магістрів щодо поняття «професійна культура» виглядає наступним чином:

Таблиця 2.5

**Результати моніторингу сформованості уявлень про поняття
«професійна культура», (%)**

Групи	Рівні сформованості уявлень про поняття «професійна культура»		
	Високий	Середній	Низький
КГ	53 %	39 %	8 %
ЕГ	55 %	38 %	7 %

На основі результатів анкетування, що вивчало сформованість уявлень магістрів про поняття «професійна культура» під час констатувального зрізу, було створено таблицю, яка наочно відображає стан сформованості цих уявлень у майбутніх викладачів закладів вищої освіти, що належать до контрольної та експериментальної груп. Оцінка рівня розвитку показників професійної культури проводилася за допомогою анкети 1.2.1. Студенти оцінювали рівень розвитку таких показників професійної культури, як інтелектуальність, духовність, моральність, культура почуттів, креативність, рефлексивність та діалогічність, використовуючи 12-бальну шкалу.

Результати цього анкетування дали змогу створити таблицю (див. табл. 2.4), яка відображає рівні професійної культури майбутніх викладачів. Це дослідження допомогло визначити ключові якості, якими має володіти викладач у своїй педагогічній діяльності, щоб відповідати характеристикам професійної культури.

Таблиця 2.6

**Результати моніторингу сформованості характеристик професійної
культури, (%)**

Характеристики професійної культури	Рівні професійної культури					
	Високий		Середній		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1. Інтелектуальність	23 %	21 %	57 %	57 %	20 %	22 %
2. Духовність	21 %	22 %	57 %	57 %	22 %	21 %
3. Моральність	20 %	18 %	58 %	60 %	22 %	22 %
4. Культура почуттів	18 %	19 %	57 %	59 %	25 %	22 %
5. Креативність	24 %	22 %	58 %	59 %	18 %	19 %
6. Рефлексивність	25 %	27 %	58 %	55 %	17 %	18 %
7. Діалогічність	29 %	28 %	50 %	50 %	15 %	17 %
Всього	23 %	22 %	56 %	57 %	21 %	21 %

У ході дослідження було встановлено, що майбутні викладачі закладів вищої освіти продемонстрували здебільшого "середній" та високий рівні сформованості професійної культури, хоча також виявлено окремі випадки низького рівня розвитку характеристик індивідуальної професійної культури.

Аналіз професійно важливих якостей майбутніх викладачів проводився за допомогою авторської анкети 2.1.1, де оцінювання здійснювали самі студенти. Результати показали наступне: "високий" рівень самооцінки продемонстрували 41% магістрів як контрольної групи (КГ), так і експериментальної групи (ЕГ); "середній" рівень мали 47% магістрів КГ і 46% магістрів ЕГ, що свідчить про здатність до аналізу власної діяльності, самостійного судження та визнання помилок. Низький рівень оцінки спостерігався у 12% магістрів КГ та 13% магістрів ЕГ, що свідчить про недостатньо об'єктивну самооцінку (6% студентів КГ і 7% студентів ЕГ мають завищену самооцінку, тоді як 6% у КГ та 6% у ЕГ — занижену) і відсутність самокритичності.

Результати високого та середнього рівнів самооцінки майбутніми викладачами своїх професійно важливих якостей збігаються з експертною оцінкою, що свідчить про адекватне сприйняття студентами своїх професійних характеристик.

Аналіз рівня сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти проводився за змістово-діяльнісним та мотиваційно-ціннісним критеріями. Для цього було використано науково-методичний інструментарій, який включав адаптовані тестові завдання та авторські методики. Узагальнені результати вхідного моніторингу наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.7

Результати вхідного моніторингу на виявлення стану сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти за критеріями, (%)

Групи	Змістово-діяльнісний критерій			Мотиваційно-ціннісний критерій		
	В.	С.	Н.	В.	С.	Н.
Контрольна група (КГ)	44 %	44 %	12 %	45 %	44 %	11 %
Експериментальна група (ЕГ)	45 %	44 %	11 %	45 %	43 %	12 %

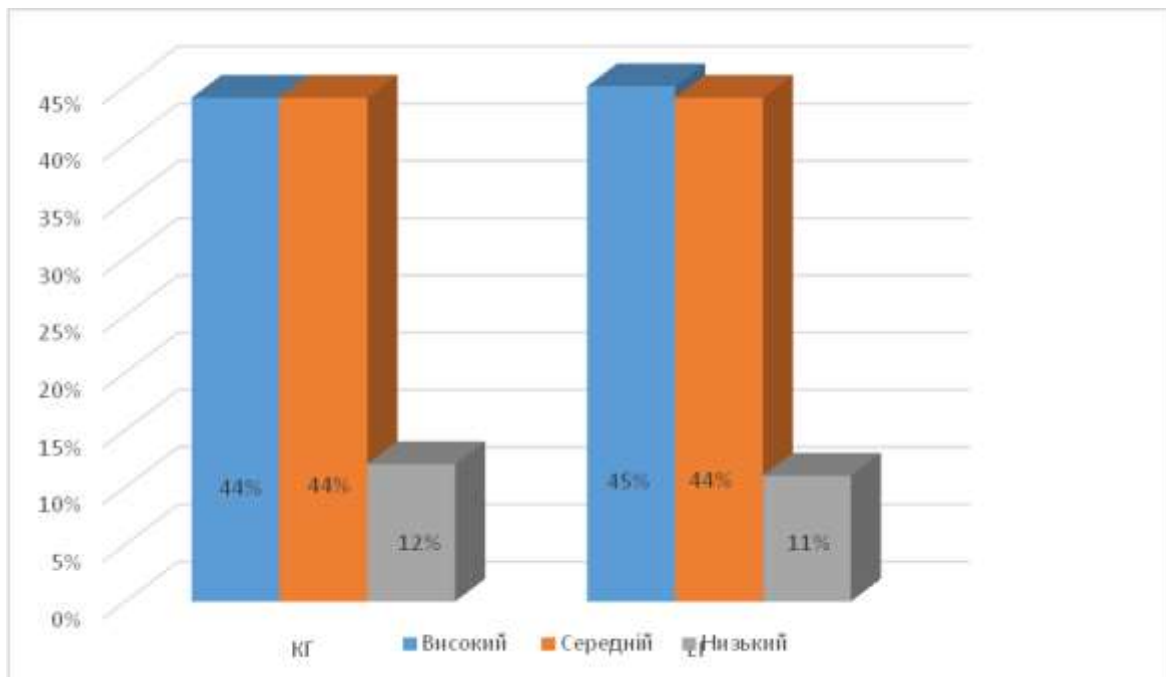

Рис. 2.1. Результати моніторингу за змістово-діяльнісним критерієм сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти

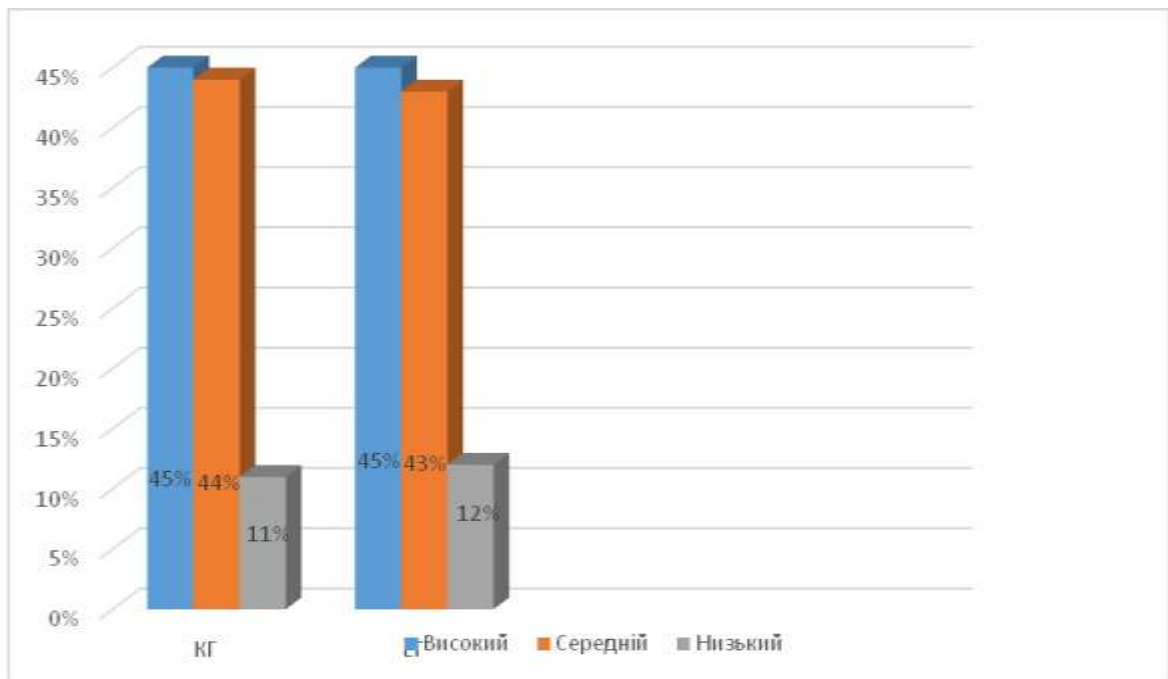

Рис. 2.2. Результати моніторингу за мотиваційно-ціннісним критерієм сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Таблиця 2.8

Результати вхідного моніторингу на виявлення стану сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти, (%)

Групи	Рівні сформованості професійної культури		
	Високий	Середній	Низький
Контрольна група (КГ)	43 %	43 %	14 %
Експериментальна група (ЕГ)	42 %	43 %	15 %

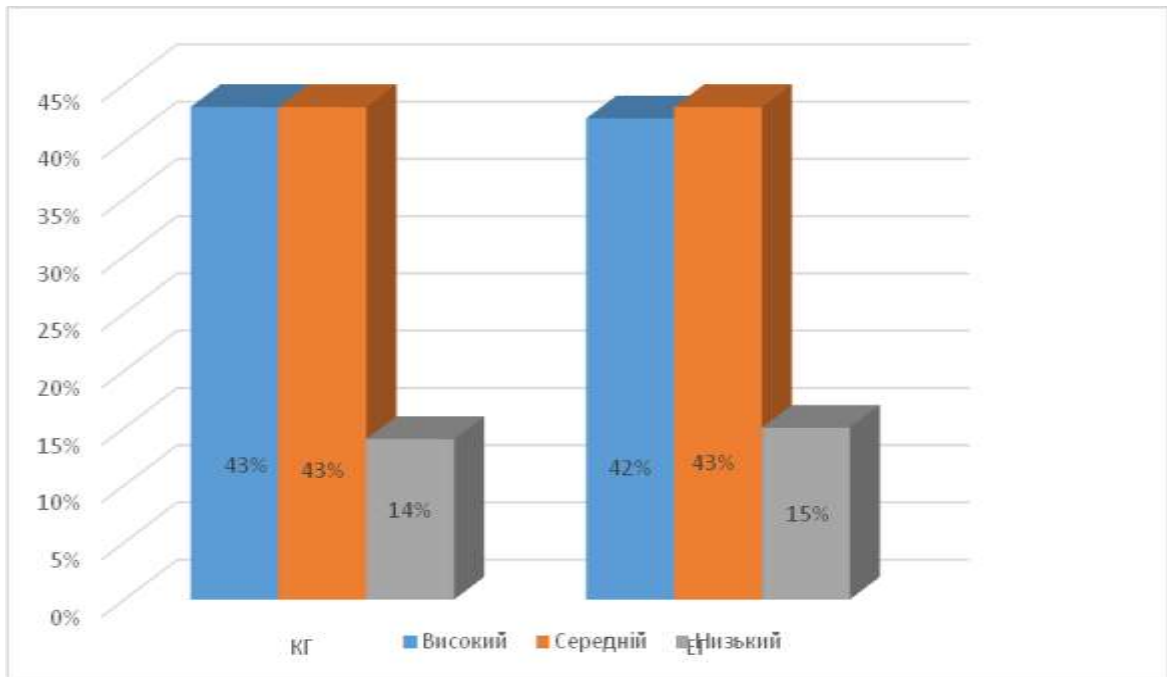

Рис. 2.3. Результати вхідного моніторингу на виявлення стану сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти контрольної та експериментальної групи.

Як видно, результати контрольної та експериментальної груп демонструють незначну різницю, оскільки вони майже однакові. Це дає підстави для проведення порівняльного аналізу між цими групами.

Отже, можна зробити висновок, що лише комплексний підхід до застосування методик дозволяє не тільки визначити рівень сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти, але й проаналізувати відповідні критерії та показники. Це сприяє виявленню особистісних характеристик кожного викладача для подальшого розвитку та вдосконалення його індивідуальної професійної культури.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

У рамках магістерського дослідження, присвяченого формуванню професійної культури майбутніх викладачів, було здійснено комплексний аналіз отриманих результатів, який дав змогу розкрити ключові аспекти розвитку професійної культури студентів педагогічних спеціальностей.

1. Визначення вихідного рівня професійної культури

На початковому етапі дослідження було проведено діагностичне оцінювання, що дозволило визначити вихідний рівень сформованості професійної культури в магістрів. Це оцінювання включало кількісні та якісні методи збору інформації, такі як анкетування, опитування, аналіз успішності, спостереження за професійною діяльністю. Визначення вихідного рівня було необхідним для виявлення прогалин у професійній підготовці майбутніх викладачів та з'ясування потреб у розвитку конкретних компетентностей.

2. Аналіз динаміки змін у процесі формування професійної культури

У ході дослідження використовувалися різні педагогічні методики та активні форми навчання, спрямовані на формування професійної культури студентів. Результати проміжних зрізів показали, що систематичне використання активних методів навчання, таких як проєктна діяльність, групові обговорення та моделювання педагогічних ситуацій, сприяло розвитку таких складових професійної культури, як педагогічна майстерність, рефлексія, креативність та комунікаційні навички.

3. Порівняльний аналіз результатів контрольної та експериментальної груп

Дослідження проводилося з поділом учасників на контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи. У контрольній групі навчальний процес організовувався за традиційною методикою, а в експериментальній — із застосуванням активних методів навчання та новітніх інформаційних технологій. Порівняння результатів показало суттєві позитивні зміни у формуванні професійної культури в ЕГ, особливо в таких компонентах, як здатність до самостійної роботи, інноваційного мислення та вирішення педагогічних проблем.

4. Оцінка рівня сформованості професійної культури на завершальному етапі дослідження

На завершальному етапі було проведено підсумкове оцінювання професійної культури студентів обох груп. У експериментальній групі відзначено підвищення рівня професійної культури на 15-20% порівняно з початковими показниками. Зокрема, підвищився рівень відповідальності за власний професійний розвиток, активність у навчанні та готовність до інноваційної діяльності.

5. Інтерпретація отриманих результатів

Результати дослідження свідчать про те, що використання активних форм і методів навчання у процесі підготовки майбутніх викладачів сприяє більш ефективному формуванню професійної культури. Студенти експериментальної групи продемонстрували вищий рівень рефлексивних здібностей, готовність до самовдосконалення та інноваційного підходу до педагогічної діяльності. Водночас у контрольній групі спостерігалися незначні покращення, що підтверджує необхідність впровадження нових освітніх технологій.

6. Практичні рекомендації

На основі аналізу результатів дослідження сформульовані рекомендації для викладачів закладів вищої освіти щодо вдосконалення процесу формування професійної культури. Зокрема, варто активно використовувати інноваційні інформаційні технології, заохочувати студентів до самостійної роботи та творчої діяльності, створювати ситуації для розвитку рефлексії та професійного самопізнання.

Результати дослідження підтвердили ефективність активних методів навчання та індивідуально-орієнтованого підходу у формуванні професійної культури майбутніх викладачів. Це дозволяє зробити висновок про необхідність їх систематичного використання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Наприкінці дослідження був проведений підсумковий констатувальний зріз для визначення динаміки розвитку професійної культури у майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Під час цього зрізу було використано той

самий науково-методичний інструментарій, що і на початковому етапі, до складу якого входили адаптовані та авторські методики. Це дало змогу провести аналіз і відстежити зміни в процесі формування професійної культури у майбутніх викладачів. Результати за кожним критерієм на формувальному етапі відображені в таблиці 2.7 та на гістограмах (рис. 2.9 – 2.6).

Таблиця 2.9

Результати вихідного моніторингу на виявлення стану сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти, (%)

Групи	Змістово-діяльнісний критерій			Мотиваційно-ціннісний критерій		
	В.	С.	Н.	В.	С.	Н.
Контрольна група (КГ)	47 %	48 %	5 %	50 %	47 %	3 %
Експериментальна група (ЕГ)	53 %	45 %	2 %	54 %	44 %	2 %

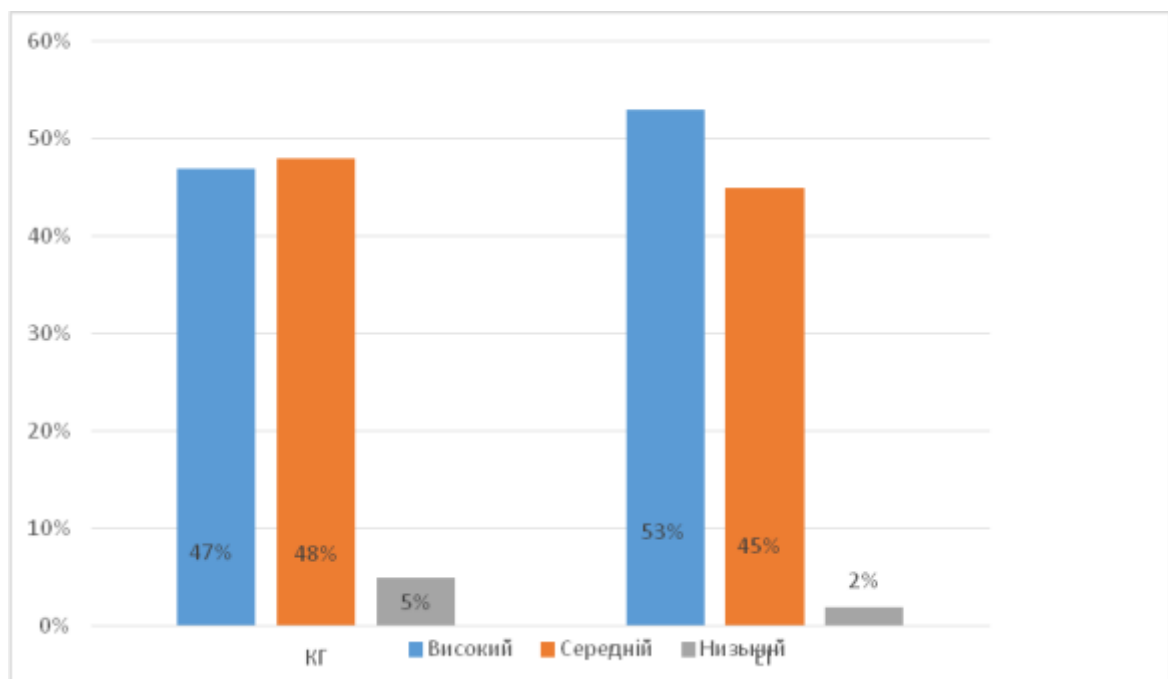

Рис. 2.4. Результати моніторингу за змістово-діялісним критерієм сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти

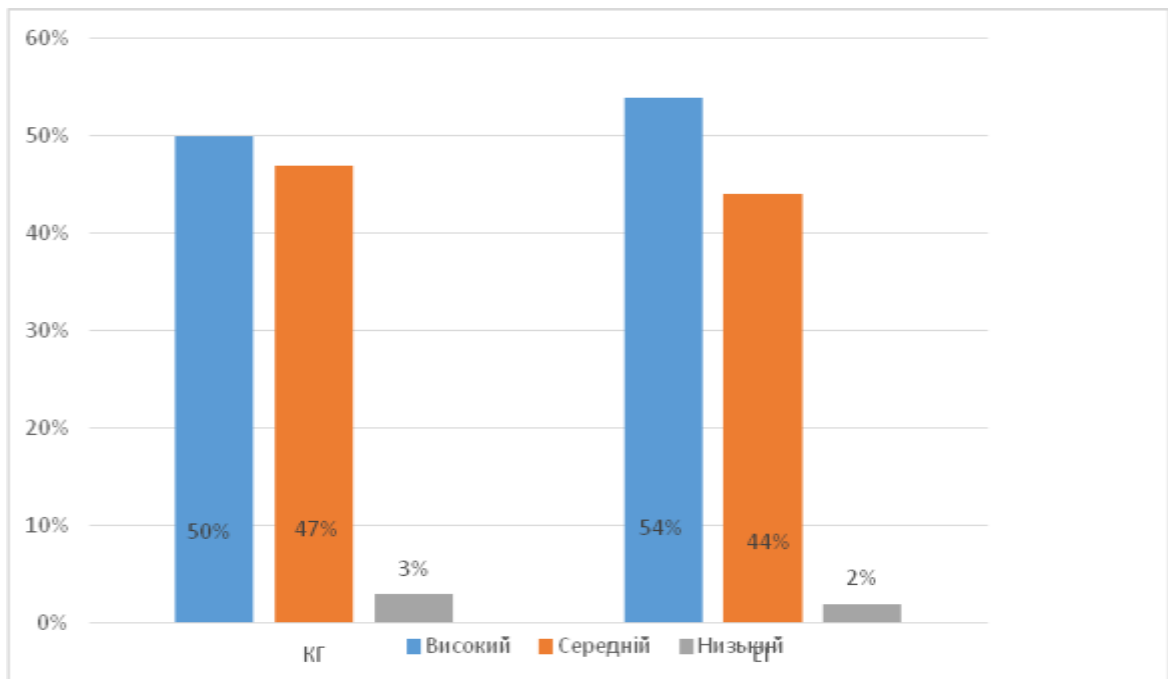

Рис. 2.5. Результати моніторингу за мотиваційно-ціннісним критерієм сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Результати вихідного констатувального зрізу наведені у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Результати вихідного моніторингу на виявлення стану сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти, (%)

Групи	Рівні сформованості професійної культури		
	Високий	Середній	Низький
Контрольна група (КГ)	47 %	48 %	5 %
Експериментальна група (ЕГ)	51 %	47 %	2 %

Результати констатувального зрізу представлені на рис. 2.4, що дозволяє простежити стан сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти контрольних і експериментальних групах.

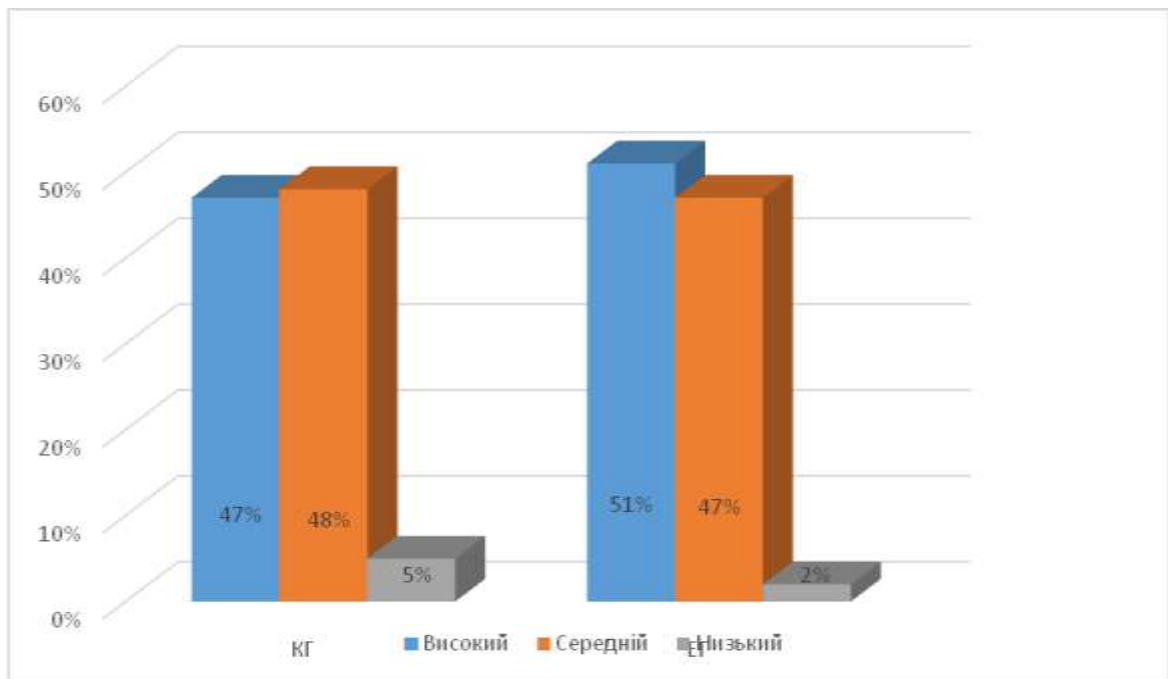

Рис. 2.6. Результати вихідного моніторингу на виявлення стану сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Аналізуючи результати підсумкового зрізу, можна відзначити, що кількість магістрів із низьким рівнем зменшилася в обох групах. Порівняно з початковими даними, у контрольній групі (КГ) кількість таких студентів зменшилася з 14 % до 5 %, що становить зниження на 9 %. У експериментальній групі (ЕГ) це зниження склало 13 %.

На середньому рівні в КГ відбулося зростання з 43 % до 48 %. В ЕГ кількість студентів із середнім рівнем також збільшилася на 4 %, з 43 % на початку до 47 % на кінець дослідження.

Щодо високого рівня, то в обох групах спостерігаються позитивні зміни. У КГ частка студентів з високим рівнем підвищилася з 43 % до 47 %, що на 4 % більше, тоді як в ЕГ цей показник зріс з 42 % до 51 %, що на 9 % більше.

Ми свідомо акцентуємо увагу на високому рівні, оскільки вважаємо, що кожен магістр, як майбутній викладач вищого навчального закладу, має прагнути досягати високих результатів як у професійних якостях, так і в розвитку професійної культури.

Висновки до другого розділу

Аналіз результатів дослідження щодо формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти показав, що поставлені завдання виконані. Було реалізовано низку організаційних заходів: визначено контрольні та експериментальні групи, обрано методики дослідження, проведено інструктаж та забезпечення організаторів необхідними матеріалами.

Студенти контрольних груп навчалися за традиційною методикою, тоді як в експериментальних групах впроваджували інноваційні форми та методи формування професійної культури. Результати діагностики експериментальної роботи показали, що більшість магістрів з обох груп мали середній або високий рівень професійної культури, проте низький рівень був зафіксований у 14 % КГ і 15 % ЕГ. На основі цих даних було заплановано та проведено заходи з покращення професійної культури майбутніх викладачів.

Аналіз результатів після формувального етапу показав зменшення кількості магістрів з низьким рівнем у обох групах. Зокрема, у КГ цей показник знизився з 14 % до 5 %, що на 9 % менше, а у ЕГ зниження склало 13 %. На середньому рівні кількість магістрів у КГ зросла з 43 % до 48 %, а у ЕГ – з 43 % до 47 %, що становить приріст на 4 %. На високому рівні також спостерігаються позитивні зміни: у КГ частка магістрів зросла з 43 % до 47 %, тобто на 4 %, а в ЕГ – з 42 % до 51 %, що на 9 % більше.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

3.1. Рекомендації щодо формування професійної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти

Професійна культура майбутніх викладачів закладів вищої освіти є ключовим елементом їхньої професійної підготовки, що включає розвиток готовності до самоосвіти та самовдосконалення з урахуванням індивідуального досвіду і особливостей особистості, наявних знань та підтримки з боку викладачів.

Основною складовою освітнього процесу, орієнтованого на розвиток професійної культури, є свобода особистісного самовизначення. Цей аспект розуміється як дотримання особисто встановлених правил, реалізація права на усвідомлений вибір шляхів і методів саморозвитку, а також включення особистості у загальносвітові цінності крізь призму власних переконань і принципів. Така суб'єкт-суб'єктна взаємодія передбачає діалог, відстоювання власної позиції. Свобода самовизначення дозволяє за допомогою психодіагностики виявляти як позитивні, так і негативні якості, враховувати індивідуальний досвід та приймати рішення щодо їх покращення.

При організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, який спрямований на розвиток професійної культури майбутніх викладачів, доцільно враховувати такі принципи:

Пріоритет у навчальному процесі надається особистостям студентів та викладачів. Це вимагає побудови взаємодії на основі суб'єкт-суб'єктного підходу, орієнтації на майбутній розвиток, врахування індивідуальних особливостей студентів, адаптації освітньої траєкторії до їхніх особистих

потреб, та забезпечення педагогічної взаємодії з повагою до гідності всіх учасників.

Основою підготовки майбутніх викладачів у контексті формування їхньої професійної культури є методи, які сприяють розвитку та саморозвитку. Це включає вдосконалення особистісних і професійних якостей, розвиток пізнавальних та творчих здібностей, а також формування необхідних умінь і навичок для професійної діяльності (різноманітні форми самостійної роботи, імітаційні методи, проєктна діяльність, застосування сучасних інформаційних технологій тощо).

Навчання, спрямоване на професійне самовдосконалення студентів, передбачає створення системи самостійної роботи, що враховує їхні індивідуально-типологічні особливості.

Зміст освіти має узгоджуватися з особистим досвідом студентів (сприйняття, розуміння, емоційне переживання навчального матеріалу). Засвоєння знань, умінь та навичок повинно відбуватися на рівні, значущому для особистості, з урахуванням індивідуальних поглядів і відповідальності кожного студента за результати свого навчання.

Організація навчального процесу потребує уваги до індивідуальних здібностей майбутніх викладачів, з акцентом на їхні особистісні та професійні якості, а також соціальний досвід. Це дає змогу викладачам планувати процес навчання спільно зі студентами, сприяє відкритому діалогу та запобігає відчуженню.

Освітній процес має створювати умови для самореалізації всіх учасників і забезпечувати можливості для розвитку кожного студента відповідно до його здібностей і особливостей, з акцентом на розвиток метакогнітивних стратегій.

Викладач відіграє роль медіатора, який надає студентам інструменти для успішної самостійної роботи, допомагає розробляти стратегії навчання і створює ситуації "когнітивного виклику", що стимулюють пошук вирішення проблем.

Освітній процес, що спрямований на професійне самовдосконалення студентів, має включати підсумкове оцінювання, з акцентом на самооцінку та самоаналіз, що сприяє розвитку рефлексивних здібностей і самоспостереження, самопізнання та самоконтролю [29].

Система вищої освіти, орієнтована на предметну підготовку майбутніх викладачів до професійної діяльності, має обмежені можливості для формування у студентів професійної культури. У цій системі основна увага приділяється засвоєнню програмних знань і вмінь на рівні, визначеному освітньою програмою закладу. Для вирішення цієї проблеми необхідно розширити змістові та організаційні аспекти професійного самовдосконалення в освітньому процесі.

У змістовому аспекті професійне самовдосконалення слід розширювати шляхом включення в освітній процес не лише знань і вмінь, але й досвіду творчої діяльності, емоційно-вольової підготовки, що сприятиме розвитку особистості студентів. Це дозволить здійснювати вільний вибір освітнього змісту, задовольняючи освітні, соціальні, духовні та життєві потреби студентів, а також сприятиме їхньому особистісному зростанню та самореалізації.

З організаційного боку, розширення можливостей для розвитку професійної культури пов'язане з використанням активних методів навчання, що охоплюють різні види аудиторних занять, забезпечуючи систематичне впровадження процесу професійного самовдосконалення. Огляд активних форм і методів навчання наведено в таблиці 3.1.

Класифікація основних методів і форм активного навчання

Активні форми та методи навчання	
неімітаційні – способи активізації пізнавальної діяльності без побудови імітаційних моделей.	лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку (інтерактивна лекція), лекція-бесіда, лекція-диспут, евристична бесіда, аудиторна й позааудиторна самостійна робота.
імітаційні форми та методи проведення занять, де навчально-пізнавальна діяльність побудована на імітації професійної діяльності.	ділова гра; педагогічна ситуація; педагогічні завдання; ситуація моделювання різної діяльності; проєктна діяльність.

Наведені рекомендації щодо впровадження активних методів навчання включають наступні положення:

- для ефективного формування професійної культури майбутніх викладачів вищої освіти необхідно постійно та систематично застосовувати активні методи навчання;

- використання активних методів повинно відповідати змісту освітньої програми, меті професійної підготовки викладача та враховувати наявність відповідних матеріально-технічних засобів;

- Під час групових занять активні методи мають враховувати особливості кожної навчальної групи, а також індивідуальні потреби студентів (індивідуально-типологічний підхід);

- Застосування активних методів навчання повинно орієнтуватися на рівень підготовки та загальну готовність студентів, що забезпечує диференційований підхід та сприяє позитивній атмосфері під час спілкування;

- Необхідно використовувати інноваційні інформаційні технології навчання, такі як «e-Learning», «blended learning», «microlearning», проєктні технології, SMART-технології тощо.

Організаційні аспекти розширення можливостей освітнього процесу, спрямованого на формування професійної культури, передбачають

посилення фасилітаційної взаємодії між викладачами та студентами щодо обговорення додаткових питань, які цікавлять студентів, але не входять до навчального плану. Таке обговорення може бути організоване під час лекцій, консультацій чи додаткових занять. Викладач повинен заздалегідь планувати час для таких обговорень на практичних заняттях, спрямовувати студентів на самостійне опанування матеріалу та пошук додаткових джерел. Студенти працюють самостійно, але під керівництвом та наглядом викладача, що можливо завдяки використанню сучасних інформаційних технологій.

Слід враховувати загальні педагогічні принципи при організації освітнього процесу. Це стосується, передусім, гармонійної взаємодії між змістовою та організаційною складовими навчання, що дозволяє уникнути однобічного акценту лише на засвоєнні знань і навичок, передбачених програмою. Натомість цей підхід заохочує використання новітніх технологій і методів, що сприяють всебічному розвитку студентів, а також оцінці їхньої готовності до інноваційної професійної діяльності. Збалансованість змісту та організації освіти покращує зв'язок між навчальним матеріалом, педагогічною діяльністю та особистістю.

Інше важливе положення полягає у відкритості педагогічних знань та їх доступності для кожного учасника освітнього процесу. Це підтверджує значущість теоретичних та методологічних знань, мотиваційних установок і індивідуальних особливостей, які сприяють формуванню власної системи знань.

Також необхідно визнавати студентів активними учасниками освітнього процесу, оскільки їхня активність – це прагнення до самостійного мислення, пошуку власних рішень у складних ситуаціях та розвитку незалежної точки зору. Активність є ключовим елементом професійного самовдосконалення особистості. Визнання студентів як активних носіїв знань і досвіду розширює можливості для подальшого вдосконалення освітнього процесу в закладах педагогічної освіти.

Активність особистості проявляється в прагненні до творчої самореалізації та успіхів у професійній сфері, що є частиною мотиваційного аспекту професійного розвитку. Визнання студентів як активних учасників навчального процесу сприяє розвитку їхньої мотиваційної сфери та професійному самовдосконаленню, залучаючи їх до різних видів діяльності як під час занять, так і поза ними. Такі активності повинні не лише використовувати наявні знання і навички, а й стимулювати студентів до самостійного пошуку нових знань, набуття нових компетенцій та розвитку особистих якостей, що підвищують професійний рівень майбутніх викладачів. Завдяки власній активності студент зможе залучатися до творчих завдань і навчитися генерувати нові ідеї щодо змісту та організації освітнього процесу.

Рекомендації для викладачів щодо формування професійної культури майбутніх педагогів:

- Забезпечення права вибору та свободи самовизначення особистості (самостійний вибір шляхів розвитку, методів і засобів, залучення до світових культурних цінностей, фасилітаційна взаємодія, організація самодіагностики);
- Побудова освітнього процесу на основі метакогнітивного та індивідуально-типологічного підходів, з акцентом на роль викладача як фасилітатора та медіатора, впровадження суб'єкт-суб'єктної взаємодії, методів розвитку та саморозвитку особистості, а також урахування індивідуального досвіду студентів та їхніх здібностей для створення умов самореалізації;
- Розширення можливостей формування професійної культури через відображення в освітніх цілях і змісті знань, навичок, творчого досвіду;
- Використання активних методів і форм навчання, впровадження інноваційних інформаційних технологій;

- Гармонізація змістової та організаційної складових освітнього процесу, відкритість і доступність знань через використання сучасних технологій і методів, забезпечення зв'язку між навчальними предметами та педагогічною діяльністю;

Сприяння активній участі студентів у пізнавальній діяльності, творчих завданнях, організація самостійної роботи.

На нашу думку, надані рекомендації щодо розвитку професійної культури майбутніх викладачів вищих навчальних закладів будуть корисними як для викладачів, так і для студентів, які прагнуть вдосконалити свої педагогічні навички.

Формування професійної культури майбутніх викладачів є складним і багатогранним процесом, що потребує системного підходу. Нами розроблено розгорнуті рекомендації, які можуть сприяти ефективному розвитку професійної культури у майбутніх педагогів.

1. Впровадження інтегрованих навчальних програм

Навчальні програми мають бути орієнтовані на розвиток як професійних знань і навичок, так і особистісних якостей викладачів. Важливо включати курси з педагогічної етики, психології, філософії освіти, які б розвивали рефлексію, емоційну стійкість та комунікативні навички.

- Інтеграція міждисциплінарних знань у вигляді поєднання різних дисциплін, таких як педагогіка, психологія, культурологія, для комплексного розуміння професійної культури.
- Акцент на практичні заняття, тобто проведення практикумів, тренінгів та семінарів, що моделюють реальні педагогічні ситуації та розвивають вміння діяти професійно в складних умовах.

2. Розвиток рефлексивних навичок

Рефлексія є важливим компонентом професійної культури, що дозволяє викладачам аналізувати свою діяльність, робити висновки і вдосконалюватися.

- Регулярний аналіз педагогічної діяльності, який включає доєднання рефлексивних завдань у навчальний процес, таких як ведення педагогічних щоденників або написання рефлексивних есе.
- Супервізія та наставництво: залучення досвідчених викладачів для надання зворотного зв'язку, обговорення складних ситуацій та пошуку рішень.

3. Формування професійних цінностей та етики

Етичні цінності та професійна етика мають стати базовою основою для діяльності майбутніх викладачів.

- Вивчення педагогічної етики: проведення курсів і семінарів з педагогічної етики, що розкривають важливість моральних норм у викладацькій діяльності.
- Практичне застосування етичних норм: моделювання ситуацій, де студенти можуть практикувати прийняття етичних рішень, та обговорення моральних дилем, які можуть виникнути у викладацькій діяльності.

4. Розвиток мотивації до професійного самовдосконалення

Мотивація до безперервного професійного розвитку є ключовою складовою професійної культури.

- Залучення до дослідницької діяльності: заохочення студентів до участі у наукових проектах, конференціях, публікації наукових робіт, що підвищує їхню мотивацію та професійний інтерес.
- Підтримка особистісного та професійного розвитку: організація курсів підвищення кваліфікації, воркшопів та майстер-класів, які стимулюють до постійного вдосконалення.

5. Розвиток комунікативних та соціальних навичок

Важливим аспектом професійної культури є здатність до ефективного спілкування та взаємодії з колегами, студентами та іншими учасниками освітнього процесу.

- Навчання комунікативним технікам: впровадження курсів з ораторського мистецтва, риторики, управління конфліктами, що допоможуть майбутнім викладачам успішно комунікувати у професійному середовищі.
- Соціальні проекти та волонтерська діяльність: залучення студентів до соціально значущих проектів, які розвивають емпатію, соціальну відповідальність та вміння працювати в команді.

6. Забезпечення педагогічної підтримки та супроводу

Забезпечення психологічної та педагогічної підтримки сприятиме комфортному і безперешкодному розвитку професійної культури.

- Консультації з педагогами-наставниками: надання можливості обговорювати виклики професійної діяльності, отримувати поради та підтримку від більш досвідчених колег.
- Психологічна підтримка: впровадження психологічних тренінгів, що сприяють зниженню стресу, розвитку стійкості та емоційної грамотності.

7. Впровадження інноваційних методик навчання

Інноваційні методики навчання сприяють формуванню творчого мислення та підвищенню ефективності педагогічної діяльності.

- Активні методи навчання: використання інтерактивних методів, таких як ділові ігри, проектне навчання, кейс-стаді, що активізують навчальний процес та сприяють розвитку професійної культури.
- Цифрові технології у викладанні: опанування нових технологій та засобів онлайн-навчання, що допомагають майбутнім викладачам адаптуватися до сучасних умов освітнього процесу.

8. Формування позитивного педагогічного середовища

Сприятливе освітнє середовище є важливою умовою для розвитку професійної культури викладачів.

- Створення підтримуючого середовища: розвиток культури співпраці, взаємодопомоги та довіри серед студентів і викладачів.

- Заохочення ініціативності: підтримка студентських ініціатив, самоуправління та залучення до прийняття рішень в освітньому процесі.

9. Оцінювання та зворотний зв'язок

Регулярне оцінювання рівня сформованості професійної культури та надання конструктивного зворотного зв'язку є важливими для корекції та вдосконалення навчального процесу.

- Моніторинг розвитку професійної культури: проведення регулярних оцінювань, самооцінювання та взаємооцінювання з метою виявлення сильних і слабких сторін.
- Зворотний зв'язок: надання студентам конструктивного зворотного зв'язку, рекомендацій та порад для подальшого розвитку професійної культури.

Дані рекомендації можуть бути адаптовані до конкретних потреб і умов закладу вищої освіти та спрямовані на комплексний розвиток професійної культури майбутніх викладачів.

3.2. Роль наставництва та педагогічної практики у формуванні професійної культури викладачів

Наставництво та педагогічна практика є важливими складовими у формуванні професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Ці елементи мають значний вплив на розвиток практичних навичок, закріплення теоретичних знань та формування етичних і професійних цінностей у викладачів, що є ключовими компонентами їхньої професійної культури.

Наставництво виступає однією з найефективніших форм педагогічної підтримки та професійного розвитку молодих викладачів. Воно передбачає індивідуальну взаємодію досвідченого викладача-наставника з майбутнім педагогом, що дає змогу передати не лише знання й досвід, а й професійні

норми, етичні стандарти та культурні цінності викладацької професії. Наставники виконують роль неформальних вихователів, допомагаючи молодим фахівцям адаптуватися до реальних умов роботи у закладі вищої освіти.

У контексті формування професійної культури наставництво сприяє розвитку наступних аспектів, наведених у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Основні аспекти розвитку професійної культури через
наставництво**

Професійна етика та поведінка	Знання про норми поведінки, етичні стандарти викладацької діяльності, що включають відповідальність перед студентами, колегами та суспільством.
Особистісне зростання	Впевненість у своїх силах, саморефлексія та усвідомлення своїх сильних та слабких сторін. Це критично важливо для формування професійної ідентичності та культури.
Майстерність у взаємодії зі студентами	Через пряме спостереження за роботою наставника, майбутній викладач вчиться ефективним методам педагогічної комунікації, а також розвиває власний стиль взаємодії зі студентами, що є важливою складовою професійної культури.

Педагогічна практика є важливим етапом у підготовці майбутнього викладача, оскільки саме під час практики закріплюються отримані теоретичні знання та формуються необхідні професійні навички. Педагогічна практика також виступає платформою для безпосереднього застосування тих компонентів професійної культури, які студенти засвоюють під час навчання.

Основні функції педагогічної практики у формуванні професійної культури наведено в табл. 3.3.

Основні функції педагогічної практики у формуванні професійної культури майбутнього викладача

Функція	Характеристика
Інтеграція знань і навичок	Студенти використовують під час практики всі набуті знання та вміння з різних педагогічних дисциплін. Це дозволяє побачити, як різні аспекти теоретичної підготовки поєднуються в єдину систему викладацької діяльності.
Розвиток педагогічної майстерності	Педагогічна практика дозволяє майбутнім викладачам відпрацювати методи викладання та організації навчального процесу, що є основою професійної культури. Вони вчаться адаптувати навчальні методиками до реальних умов, реагувати на запити студентів та модифікувати навчальний матеріал відповідно до аудиторії.
Формування професійних компетентностей	Майбутні викладачі отримують можливість оцінювати власні компетентності у викладацькій діяльності та вдосконалювати їх. Саме під час педагогічної практики відбувається первинна оцінка готовності до виконання професійних обов'язків, що дозволяє визначити подальші напрями розвитку.
Роль моделювання професійної поведінки	Під час практики студенти мають можливість працювати в реальних умовах і безпосередньо впливати на студентів. Це стимулює їх до того, щоб моделювати свою поведінку у відповідності до високих стандартів професійної культури.

Взаємодія наставництва та педагогічної практики забезпечує всебічний розвиток майбутніх викладачів і сприяє формуванню їх професійної культури. Поєднання цих двох елементів дозволяє:

- отримати теоретичну підтримку від наставника та застосувати її на практиці;
- уникнути поширених помилок завдяки порадам наставника та аналізу власного досвіду;
- сформуванню свій особистий педагогічний стиль на основі досвіду викладання під час практики.

Таким чином, наставництво і педагогічна практика відіграють вирішальну роль у формуванні професійної культури майбутніх викладачів. Вони допомагають майбутнім педагогам розвивати педагогічні компетентності, етичні норми та особистісні якості, що є основою успішної викладацької діяльності у закладах вищої освіти.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі нами було розглянуто ключові аспекти, пов'язані з практичними методами формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Професійна культура є основою для ефективної викладацької діяльності. Її формування впливає на загальну якість освітнього процесу, сприяє створенню етичного та комфортного середовища для навчання студентів. Професійна культура охоплює не лише педагогічні компетенції, а й етичні стандарти, комунікаційні навички, здатність до саморефлексії та професійного саморозвитку.

На основі аналізу різних педагогічних практик та теоретичних підходів, було запропоновано такі рекомендації для формування професійної культури майбутніх викладачів:

- Інтеграція інноваційних методів навчання: використання інтерактивних методик (дискусій, проблемних завдань, кейс-стаді) сприяє активному залученню майбутніх викладачів у процес навчання та допомагає розвивати їхні професійні навички;
- розвиток емоційного інтелекту: формування навичок емоційної компетентності є важливим аспектом професійної культури, оскільки воно допомагає майбутнім викладачам краще розуміти потреби студентів і реагувати на виклики освітнього процесу;
- моделювання етичних ситуацій: Залучення студентів до вирішення педагогічних задач з етичним підґрунтям сприяє формуванню їхньої професійної відповідальності та здатності ухвалювати рішення в складних умовах.

Роль наставництва є ключовою у формуванні професійної культури майбутніх викладачів. Наставники передають не лише теоретичні знання, але й професійні стандарти поведінки, етичні норми та цінності. Взаємодія з досвідченими викладачами сприяє:

- підтримці особистісного розвитку: наставники допомагають молодим викладачам краще адаптуватися до умов роботи в навчальному закладі, сприяють формуванню впевненості в собі та професійній ідентичності;
- закріпленню професійних норм: молоді викладачі вчаться не лише методикам викладання, але й тому, як належним чином вести себе в професійному середовищі, дотримуватися етики взаємодії зі студентами та колегами.

Педагогічна практика є вирішальним етапом у професійному становленні викладача. Вона дозволяє:

- закріпити теоретичні знання на практиці: майбутні викладачі можуть безпосередньо застосувати отримані знання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та підвищенню їхньої впевненості у власних силах;
- розвивати педагогічну майстерність: педагогічна практика сприяє розвитку вміння організовувати навчальний процес, управляти аудиторією та вирішувати педагогічні завдання;
- моделювати професійну поведінку: у процесі взаємодії зі студентами майбутні викладачі мають можливість розвивати власний стиль викладання, що є важливим елементом професійної культури.

Наставництво та педагогічна практика формують єдиний механізм професійного становлення майбутніх викладачів. Вони доповнюють одне одного, забезпечуючи гармонійний розвиток педагогічних компетенцій та етичної відповідальності. Через цей симбіоз майбутні викладачі не лише засвоюють знання, але й формують особистісні якості, необхідні для ефективної педагогічної діяльності.

Формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти є багатогранним процесом, який вимагає інтеграції різних

методів. Наставництво та педагогічна практика відіграють вирішальну роль у цьому процесі, допомагаючи студентам закріпити свої знання, розвинути професійні компетенції та засвоїти етичні норми, необхідні для успішної викладацької діяльності.

ВИСНОВКИ

Вивчення сутності та змісту поняття «професійна культура майбутніх викладачів закладів вищої освіти» дозволило зробити низку висновків. По-перше, проблема професійної культури є предметом дослідження багатьох наукових дисциплін, таких як педагогіка, державне управління, філософія, соціологія, менеджмент, психологія тощо. Таке міждисциплінарне підходження сприяє глибокому вивченню проблеми як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях, що в основному дає позитивні результати. Проте аналіз сучасних наукових праць показує наявність теоретико-методологічних труднощів в інтерпретації цього поняття. Науковці визначають професійну культуру як процес розвитку цілісної особистісної культури майбутнього фахівця, де ключовими критеріями виступають світогляд та методологічне мислення. Професійна культура є результатом якісного розвитку знань, інтересів, переконань, здібностей, соціальних почуттів, а також норм діяльності та поведінки.

По-друге, культура професійної діяльності викладача закладу вищої освіти відображає рівень виконання ним своїх професійних обов'язків у контексті роботи вищої школи. Формування цього феномена залежить від кількох факторів: спрямованості та стійкості соціально значущих мотивів діяльності викладача (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних характеристик особистості викладача (здібності, можливості), що забезпечують необхідний рівень і ефективність професійної діяльності; розвитку психічних процесів особистості майбутнього викладача (мислення, пам'ять, емоції, почуття, воля); обсягу та глибини засвоєних психолого-педагогічних і фахових знань, умінь, навичок, а також накопиченого досвіду під час педагогічної практики; рівня соціальної активності майбутнього викладача.

По-третє, важливу роль у формуванні професійної культури відіграє розвиток пізнавальної компетентності, що проявляється в умінні працювати з

текстовими матеріалами, інтерпретувати суперечливий контент, оцінювати неоднозначну інформацію, формулювати гіпотези для її вирішення, а також аналізувати альтернативні погляди та визначати власну позицію щодо них.

Аналіз методології формування професійної культури майбутніх викладачів вищих навчальних закладів показав, що ця культура реалізується через особистісний вияв і є складним інтегративним компонентом у структурі особистості фахівця, який формується в процесі соціальної та суспільно значущої діяльності. Професійна культура стає особистісним здобутком майбутнього викладача лише при залученні до конкретної діяльності, під час якої відбувається інтеріоризація основних атрибутів професійної культури. Діяльнісний підхід до розуміння культури і професійної культури дозволяє, з одного боку, враховувати особистісний контекст становлення, а з іншого – розглядати культуру як універсальну характеристику і прояв суспільного життя.

Професійна культура охоплює комплекс спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, що відносяться до конкретної професії. Рівень професійної культури оцінюється через кваліфікацію та кваліфікаційний розряд. Варто відрізнити формальну кваліфікацію, підтверджену сертифікатами (дипломами, атестатами, посвідченнями) про завершення навчальних закладів, що відображає систему необхідних теоретичних знань, від реальної кваліфікації, яка формується після кількох років практичної роботи у педагогічній сфері і включає набір практичних навичок та професійного досвіду.

Наявність культури особистості фахівця відкриває ряд можливостей: оцінити відповідність особистих навичок вимогам професії, цілеспрямовано вдосконалювати себе, усвідомити особисту відповідальність за обрану діяльність, відчувати свою значущість як у професії, так і в культурному контексті, а також побачити не тільки перспективи кар'єрного зростання, але й більш широку картину професійного розвитку.

Аналіз досвіду національних систем підготовки викладачів у зарубіжних країнах дозволяє зробити такі висновки: розширення компонента педагогічної практики у підготовці викладачів; збільшення кількості і різноманітності шляхів для опанування професією викладача; більшість країн мають спеціальні програми для залучення найкращих випускників вищих навчальних закладів і професіоналів з суміжних сфер; створення систем неперервного професійного розвитку перебуває на різних стадіях розвитку; актуалізація змісту програм професійної підготовки викладачів та ін.

Основними тенденціями професійного розвитку викладачів є:

- організаційно-структурні зміни: акцент на "університетизацію" педагогічної освіти, що відзначається пріоритетом університетського рівня педагогічної освіти (наприклад, у Фінляндії); диверсифікація форм і методів професійного розвитку викладачів; різноманіття типів постачальників освітніх послуг та програм підвищення кваліфікації;
- сутнісні зміни: гуманізація та гуманітаризація методів і змісту педагогічної освіти; інтернаціоналізація професійної підготовки; підвищення значення неформальної освіти у професійному розвитку викладачів; навчальні поїздки до Німеччини;
- змістово-процесуальні аспекти: впровадження інформаційних технологій в освітній процес (США); інтеграція змісту педагогічної освіти (Німеччина); моніторинг якості педагогічної освіти як пріоритетний напрямок розробки стратегій розвитку; забезпечення психолого-педагогічної підтримки викладачів (Фінляндія, США).

Особливі тенденції професійного розвитку викладачів у країнах Європейського Союзу та США включають: розширення доступу до педагогічної професії, децентралізацію управлінських функцій, пошук оптимального балансу між централізованим і децентралізованим управлінням, а також широке використання альтернативних шляхів здобуття педагогічної освіти.

Здійснене констатувальне та формувальне дослідження професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти дозволило зробити ряд висновків. Констатувальне дослідження рівнів професійної культури у контрольній та експериментальній групах показало невелику різницю між ними, що дало змогу провести порівняльний аналіз після формувального етапу дослідження.

Аналіз результатів вихідного зрізу після формувального етапу показав, що кількість магістрів з низьким рівнем професійної культури зменшилася в обох групах. Зокрема, у контрольній групі цей показник знизився з 14 % до 5 %, що на 9 % менше, а в експериментальній групі різниця склала 13 %. На середньому рівні в контрольній групі кількість магістрів збільшилася з 43 % до 48 %, тоді як у експериментальній групі зріст складав 4 %, з 43 % на початку до 47 % на кінці. На високому рівні також спостерігаються зміни: у контрольній групі відсоток магістрів зріс з 43 % до 47 %, а в експериментальній групі – з 42 % до 51 %, що на 9 % більше.

Для покращення формування професійної культури майбутніх викладачів у закладах вищої освіти розроблені рекомендації: слід систематично використовувати активні методи навчання, відповідно до змісту навчальної програми та мети професійної підготовки педагога, з урахуванням наявних матеріально-технічних засобів; під час групових занять необхідно враховувати особливості навчальної групи і індивідуальні потреби кожного студента (індивідуально-типологічний підхід); активні методи навчання мають бути адаптовані до рівня розвитку та професійної підготовленості студентів, що сприяє позитивному емоційному клімату в навчальному процесі; також рекомендується використовувати інноваційні інформаційні технології навчання, такі як e-Learning, blended learning, microlearning, проєктні технології, SMART-технології тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулліна, О.А. Загальнопедагогічна підготовка вчителя у системі вищої педагогічної освіти. Миколаїв: Просвітництво, 2019, 141 с.
2. Абрамова, Н.Т. Цілісність та управління. Харків, 2014, 248 с.
3. Абросімов, В.М. Конструювання освітнього середовища формування економічної культури школярів: автореф. Дніпро, 2017, 18 с.
4. Абросімова, З.Ф. Педагогічна культура вчителя. Наука та освіта Львівщини. № 2 (3). Львів: 2011, С. 18-20.
5. Абульханова-Славська, К.А. Діяльність та психологія особистості. Київ: Наука, 2017, 335 с.
6. Авер'янов, А.М. Системне пізнання світу. Методологічні проблеми. Івано-Франківськ: Політвидав, 2015, 263 с.
7. Авксентьева, Т.А. Формування моральної свідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2005, 198 с.
8. Азаров, Ю.П. Про цілісність педагогічного процесу. Технологія педагогічного впливу. Одеса, 2013.
9. Алещенко, С.В. Проблеми формування педагогічної культури вчителя сучасної школи. За ред. В.А. Дмитрієнко, А.А. Степанова. Дніпро: Вид-во ДПУ, 2014, 120 с.
10. Алмазов, Б.Н. Психічна середова дезадаптація неповнолітніх. Ужгород: УрНУ, 2016, 150 с.
11. Ананьєв, Б.Г. Про проблеми сучасного людинознавства. Харків: Наука, 2014, 380 с.
12. Андреев, В.І. Педагогіка творчого саморозвитку. Навч. посібник для вузів. Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 2016, 565с.
13. Андріаді, І.П. Основи педагогічної майстерності: навч. посібник для студ. пед. навч. закладів. Під ред. академіка А.І. Піскунова. 2-ге вид., із випр. і допов. Київ: ТЦ Сфера, 2011, 512 с.

- 14.Анікаєва, Т.В. Освітнє середовище школи як умова професійного самовизначення старшокласників. дис. Суми, 2013, 220 с.
- 15.Анохін, А.М. Педагогічна середовище як умова формування творчої особистості студента педвузу. Ужгород, 2012.
- 16.Анцибор, М.М. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів щодо дисциплін педагогічного циклу. Харків: Прометей, 2019, 239 с.
- 17.Аркін, Є.А. Дитина у дошкільні роки. Під. ред. О.В. Запорожця, В.В. Давидова. Ірпінь: Освіта, 2018, 446 с.
- 18.Арнольдов, А.І. Введення в культурологію. навч. посібник. Київ: Народна Академія культури та загальнолюдських цінностей, 2019, 352 с.
- 19.Артюхіна, А.І. Професійно-особистісний розвиток студентів в освітньому середовищі вишу. навч. посібник. Мирноград: Вид-во МДМУ, 2016, 122 с.
- 20.Архангельський, С.І. Навчальний процес у вищій школі, його закономірні основи та методи. Дніпро: Вищ. шк., 2018, 368 с.
- 21.Асмолов, А.Г. Психологія особистості. Миколаїв: Вид-во МДУ, 2015, 367 с.
- 22.Асмус, В.Ф. Проблеми інтуїції у філософії та математиці. Київ: Думка, 2017, 312 с.
- 23.Астаф'єва, Н.В. Методологія управління інноваційним розвитком університетських комплексів. дис. Суми, 2008, 357 с.
- 24.Афанасьєв, В.Ф. Системність та суспільство. Хмельницький: Політвидав, 2016, 368 с.
- 25.Афанасьєва, Т.П. Профільне навчання: педагогічна система та управління. Книга № 2. Управління профільним навчанням старшокласників. метод. посібник за ред. Н.В. Немовий Миколаїв: АПКіППРО, 2015, 84 с.

26. Бельмаз, Я.М. Використання британського й американського досвіду в професійному розвитку викладачів вищої школи України. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2011. № 7. С. 23-33.
27. Бельмаз, Я.М. Професійна підготовка викладачів вищої школи у Великій Британії та США: монографія. Горлівка: вид-во ГДППМ, 2010, 304 с.
28. Бех, І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003, 344 с.
29. Бех, І.Д. Виховання сучасної вузівської молоді. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи: зб. наук. праць. Київ: Знання, 2000, 520 с.
30. Бурдіна, С.В. Система підготовки магістрів управління освітою у вищих навчальних закладах США: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою». Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2008.
31. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009, 1736 с.
32. Вітвицька, С.С. Педагогічна освіта магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009, 440 с.
33. Гафія, А.С. Відкрита освіта в освітньо-інформаційному просторі. Рідна школа, 2003. № 3, 129 с.
34. Гоноболін, Ф.М. Книга про вчителя. Чернігів: Просвітництво, 2015, 260 с.
35. Гончаренко, С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997, 375 с.
36. Горбачова, Г.В. Професійна культура вчителя як особистісний і соціальний феномен. URL:

- <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-06/08gavvpsp.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).
- 37.Гофман, А.Б. Мода та люди. Нова теорія моди та модної поведінки. Дніпро: Політвидав, 2011, 319 с.
- 38.Григор'єв, В. І. Наука та техніка в контексті культури: монографія. Миколаїв: Вид-во УДН, 2019, 160 с.
- 39.Григорович, Л.А., Марцінковська, Т.Д. Педагогіка та психологія: Навч. посібник. Київ: Гардаріки, 2014, 480 с.
- 40.Гриньова, В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Київ, 2000, 417 с.
- 41.Громико, Ю.В. Дослідницька педагогіка (теоретико-практичний посібник з освоєння вищих зразків педагогічного мистецтва). Тернопіль: Технопрінт, 2015, 376 с.
- 42.Громов, І.А. Методологія наукового пізнання та теорія цінності Е. Дюркгейма. Соціологічне дослідження. Вип. № 8. Львів, 2016, С. 123-132.
- 43.Груздев, П.М. Питання виховання мислення у процесі навчання. Львів: АПНРСФСР, 2019, 356 с.
- 44.Гуманізація процесу навчання у вищій школі: навч. посібник. Київ: Стилос, 2001, 432 с.
- 45.Гуревич, П.С. Культурологія. навч. посібник. Вид. 2-ге. Одеса: Знання, 2018, 288 с.
- 46.Гусинський, Е. Н. Введення у філософію освіти. Чернігів: Видавнича корпорація Логос, 2019, 224 с.
- 47.Давидович, В. Є. У дзеркалі філософії. Львів: Фенікс, 2017, 448 с.
- 48.Данилишена, Т. Етапи становлення дистанційної освіти як інноваційної форми навчання магістрів. Вісник Львівського ун-ту. Серія: Педагогічна. 2008. Вип. 24, С. 46-52.
- 49.Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / Авшенюк Н.М., Дяченко Л.М., Котун К.В., Марусинець

- М.М., Огієнко О.І., Сулима О.В., Постригач Н.О. Київ: ДКС «Центр», 2017, 83 с.
- 50.Зварич, І. Сутність проблеми педагогічної компетентності викладачів у вищих навчальних закладах США. Вища освіта України, 2011. № 3, С. 112-111
- 51.Зелюк, В.В. Формування культури майбутнього вчителя засобами української етнопедагогіки: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1994, 24 с.
- 52.Зязюн, І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. Київ: АПН України, 1997, 302 с.
- 53.Коваль, О.Є. Використання інтерактивних методів навчання в процесі формування професійно-моральних цінностей магістрантів вищої економічної школи. Педагогічний дискурс: зб. наукових праць. Хмельницький: ХГПА, 2011, Вип. 9, С. 159-161.
- 54.Корсар, К.Н. Наукові підстави особистісно орієнтованої освіти. Директор школи, 2003. № 43, С. 15-21.
- 55.Кравцов, В.О. Теоретичні аспекти інтерпретації змісту професійної культури вчителя. Наукові записки КДПУ. Сер. Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2004, С. 81-85.
- 56.Красикова, Т.І. Виховна робота як фактор гуманізації навчально-виховного процесу: зб. матер. наук.-практ. конф. Харків: Константа, 2004, С. 70-74.
- 57.Кремень, В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). Київ: Грамота, 2003, 182 с.
- 58.Лунячек, В.Е. Деякі практичні питання управління в США. Нова педагогічна думка, 2008. № 1, С. 16-20.
- 59.Мачинська, Н.І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю: монографія. Львів: ЛовДУВС, 2013, С. 416-417.

60. Мілерян, В.Є. Модель фахівця вищої професійної освіти. Всеукраїнська науково-методична конференція «Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи». Київ: ВЦ «Київський університет», 2000, 510 с.
61. Осадчук, А.Ю. Професійна культура викладача музичних дисциплін в процесі фахової підготовки студентів. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/37.pdf (дата звернення: 17.11.2023). Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ВПОЛ, 2001. 502 с.
62. Петренко Л. Вплив соціальних та економічних факторів на професійну культуру викладача / Л. Петренко // Вісник кафедри ЮНЕСКО. – 2023. – Вип. 7. – С. 135-148. – Режим доступу: [http://lib.iitta.gov.ua/#8203;:contentReference\[oaicite:2\]{index=2}](http://lib.iitta.gov.ua/#8203;:contentReference[oaicite:2]{index=2}).
63. Плющ В. М. Професійне самовдосконалення студентів педагогічних спеціальностей : теоретичні і методичні основи. Кропивницький: ТОВ Поліграф-Сервір, 2019. 415 с.
64. Плющ В. М., Равлів Ю. А. Становлення дистанційного навчання в Україні. Вісник Глухівського національного педагогічного ун-ту імені Олександра Довженка. Наукове видання. Серія «Педагогічні науки». Глухів: ГНПУ, 2018. Вип. 2 (37). Ч. 2. С. 24-30.
65. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ, 2002. 136 с.
66. Професійна культура викладача. URL : <http://www.startpedahohika.com/sotems-1502-1.html> (дата звернення: 05.11.2023).
67. Професійна освіта : Словник : навч. посібник / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

- 68.Радул В. В., Кравцов В. О., Михайліченко М. В. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя: Навчальний посібник. Кіровоград, «Імекс-ЛТД», 2007. 252с.
- 69.Різниченко С. Т. До проблеми атестації науково-педагогічних кадрів в США. Теоретичні питання освіти та виховання. 2000. №9. С. 112-116
- 70.Сегеда Н. А. Акмеологічний дискурс аксіосфери професійного зростання педагога. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип. 23 (2-2017). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2017. 284 с.
- 71.Силенко Ю. В. Формування професійної культури і професіоналізму майбутніх викладачів закладу вищої освіти у процесі професійної підготовки / Ю. В. Силенко // Наукові часописи Університету. – 2022. – Вип. 15-16. – С. 142-151. – Режим доступу: [https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38529​;:contentReference\[oaicite:0\]{index=0}](https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38529​;:contentReference[oaicite:0]{index=0}).
- 72.Сиротіна О.О. Дослідження змін у парадигмі підготовки викладачів вищої школи у США. Вища школа. 2011. № 2. С. 99-106.
- 73.Сутність, складові та зміст педагогічної культури викладача ВНЗ. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-4051.html> (дата звернення: 12.12.2023).
- 74.Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній прості: Матеріали регіонального науково-практичного семінару за ред. проф. Терещука Г. В.. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2007. – 177 с.
- 75.Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів – К. : „Магістр – S”, 1998. – 200 с.
- 76.Цветкова Г. Самовдосконалення викладача у контексті професійної культури / Г. Цветкова // Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна

професійна освіта XXI століття». – 2012. – № 12. – С. 34-45. – Режим доступу:

[https://enpuir.npu.edu.ua/#8203;:contentReference\[oaicite:1\]{index=1}](https://enpuir.npu.edu.ua/#8203;:contentReference[oaicite:1]{index=1}).

77. Ярошенко О. В. Професійна культура викладача ВНЗ. URL :

<http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2012/S20/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%95%D0%A1%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%90%20%D0%9A%D0%A3%D0%9B%D0%AC%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%90%20%D0%92%D0%98%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%90%D0%A7%D0%90%20%D0%92%D0%9D%D0%97.pdf>

(дата звернення: 09.10.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностична методика для визначення рівня сформованості професійної культури у майбутніх викладачів закладу вищої освіти

1. Загальні відомості

1.1. Ваш вік:

- a) До 20 років
- b) 20-25 років
- c) 26-30 років
- d) Більше 30 років

1.2. Спеціальність, яку ви опановуєте:

1.3. Освітній рівень:

- a) Бакалавр
- b) Магістр
- c) Інше: _____

2. Рівень професійних знань

2.1. Як ви оцінюєте свій рівень знань з педагогіки?

- a) Високий
- b) Середній
- c) Низький

2.2. Чи вважаєте ви свої знання достатніми для майбутньої педагогічної діяльності?

- a) Так
- b) Ні
- c) Частково

3. Цінності та етичні норми

3.1. *Наскільки важливими для вас є етичні принципи у викладацькій діяльності?*

- a) Дуже важливі
- b) Важливі
- c) Не дуже важливі

3.2. *Чи завжди ви дотримуетесь професійної етики під час спілкування зі студентами?*

- a) Завжди
- b) Часто
- c) Рідко

4. *Педагогічні вміння та навички*

4.1. Чи вважаєте ви, що здатні мотивувати студентів до навчання?

- a) Так
- b) Частково
- c) Ні

4.2. Як часто ви застосовуєте інтерактивні методи навчання?

- a) Постійно
- b) Час від часу
- c) Не застосовую

4.3. Якими педагогічними технологіями ви володієте?

- a) Проектне навчання
- b) Інтерактивні технології
- c) Кейс-метод
- d) Інші: _____

5. *Соціальна компетентність*

5.1. Чи відчуваєте ви себе готовими до співпраці з колегами та студентами?

- a) Так
- b) Частково
- c) Ні

5.2. Чи впливає ваше професійне середовище на ваше особистісне зростання?

- a) Так, позитивно
- b) Ні
- c) Частково

6. Професійний розвиток

6.1. Як часто ви берете участь у тренінгах, семінарах чи інших формах підвищення кваліфікації?

- a) Часто
- b) Рідко
- c) Не беру участь

6.2. Які джерела використовуєте для саморозвитку?

- a) Професійна література
- b) Онлайн-курси
- c) Майстер-класи
- d) Інше: _____

Дякуємо за участь!

Ваші відповіді допоможуть покращити підготовку майбутніх викладачів.